

แนวคิดเรื่องตัวตนที่รู้จักและกระบวนการสร้างตัวตนของมิเชล ฟูโกต์

Foucault's Concept of Subjectivity and the Process of Subjectification

เบญจวรรณ อุทัยมาย์¹

บทคัดย่อ

การศึกษาความเป็นตัวตนที่รู้จักตามแนวทางของ มิเชล ฟูโกต์ เป็นความพยายามที่จะทลายข้อจำกัดของศาสตร์ที่ว่าด้วยมนุษย์ในยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ซึ่งเดิมเคยถูกตีกรอบจากทฤษฎีวิทยาในการศึกษามนุษย์ที่ถูกหยิบยืมมาจากการสร้างความรู้เชิงประจักษ์เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ที่มองเห็นและจับต้องได้ ผสมผสานเข้ากับวิถีคิดของการสร้างความหมาย ตามหลักคิดของความเป็นเหตุเป็นผลเชิงปรัชญาที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างและความตระหนักรู้ของมนุษย์กับภาพปรากฏที่มนุษย์รับรู้ จากรูปแบบของการวิเคราะห์เชิงปรัชญาที่หลากหลายดังกล่าว ก่อให้เกิดความคลุมเครือในการก่อตัวของความรู้ในศาสตร์ว่าด้วยมนุษย์ ฟูโกต์นำเสนอแนวคิดใหม่ของการศึกษาศาสตร์ว่าด้วยมนุษย์ จากการก่อตัวทางวาทกรรมและความสัมพันธ์ของถ้อยแถลงอันเป็นวิธีการสร้างความรู้แบบโบราณคดี ร่วมกับการสืบสาวปฏิบัติการที่เป็นวาทกรรมและปฏิบัติการที่ไม่ใช่วาทกรรม ตลอดจนกระบวนการผลิตสร้างความรู้ว่าด้วยความสัมพันธ์ทางอำนาจในรูปแบบวงศา

---

¹ นักการข่าวชำนาญการ กองยุทธศาสตร์ข่าวกรอง สำนักข่าวกรองแห่งชาติ

วิทยา ทำให้เรามองเห็นตัวตนของมนุษย์ซึ่งไม่ได้เป็นองค์ประธานของทุกสรรพสิ่งอีกต่อไป แท้จริงแล้ว ความเป็นมนุษย์กลับมีแต่ความไม่ต่อเนื่อง การไม่ลงรอย และการเปลี่ยนแปลง ซึ่งทำให้ตัวตนของมนุษย์มีรูปลักษณะที่หลากหลาย เปลี่ยนรูปแบบร่างไปตามสภาวะการณ์ทางสังคมและสำนึกของตัวตน โดยปรากฏตัวท่ามกลางสนามของปฏิบัติการและความสัมพันธ์ทางอำนาจซึ่งเป็นตัวกำหนดตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมที่มนุษย์ดำรงอยู่ พร้อมกันนั้น มนุษย์ต่างมีกำลังความสามารถที่จะสร้างความเป็นตัวตนของตนเอง จากศิลปะแห่งการดำรงอยู่ที่สัมพันธ์กับจริยธรรมในการดำรงชีวิตซึ่งบุคคลผู้นั้นยึดถือ อันเป็นเทคโนโลยีแห่งตัวตนที่เปลี่ยนผ่านบุคคลให้เป็นตัวตนที่รู้จัก ซึ่งแสดงว่าตัวตนของมนุษย์ดำรงอยู่อย่างเสรีและมีความรู้สึกรู้สีกนึกคิดของตัวเอง

คำสำคัญ: มิเชล ฟูโกต์ ตัวตนที่รู้จัก เทคโนโลยีแห่งตัวตน

Abstract

Michel Foucault's studies on the concepts of subjectification are an attempt to overcome the limitations placing by human sciences throughout the history. These limitations are formed under the epistemological framework that based on the studies on empirical and hermeneutic concepts, which emphasize on rational and structural ideas. As a result, human is scattered across various fields, making it is difficult to understand. Due to this issue, Foucault introduced a new concept to study the human sciences, which he termed "archaeology" or the study of discursive and non - discursive formation; their links to particular knowledge and the historical process of discourse from the past to the present. Then, Foucault provided another concept calling

“genealogy” to connect his study of knowledge with the mechanisms of power. According to these two concepts, Foucault recognized that human are no longer the author of their own stories. Contradicting with the main belief at that time, he believed that human’s subjectivity is not fixed however, it is fluid and changeable depending on the social conditions and self - consciousness. For him, human’s subjectivity from the field of power and relies on the relation of power within the society whereas, individuals have the ability to shape up their own self, using the arts of existence and ethic that each person possesses. He referred to this process of subjectification as the technologies of the self, which individuals can use to overcome the subjugation and become the master of their subjectivity.

Keywords: Michel Foucault, Subjectivity, Technology of Self

บทนำ

“...จุดมุ่งหมายในการศึกษาของข้าพเจ้ามากกว่า 25 ปีที่ผ่านมา ไม่ใช่การวิเคราะห์ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของอำนาจ หรือขยายความให้กับพื้นฐานของการวิเคราะห์อำนาจ แท้จริงแล้วข้าพเจ้ามุ่งที่จะสร้างประวัติศาสตร์ว่าด้วยวิถีทางต่าง ๆ ในวัฒนธรรมซึ่งมนุษย์ได้พัฒนาความรู้เกี่ยวกับตนเอง เพื่อเปลี่ยนมนุษยชาติให้เป็น “ผู้ที่มีความรู้สึกนึกคิด” ... ดังนั้น ประเด็นหลักในการศึกษาของข้าพเจ้าจึงไม่ใช่เรื่องของอำนาจแต่คือการเกิดขึ้นของตัวตนในรูปแบบต่าง ๆ ...” Foucault, 1983b: 208; Foucault, 1997: 224)

ในห้วงท้ายของชีวิตการทำงานของฟูโกต์ได้ชี้ให้เห็นว่าเป้าหมายการทำงานของเขาเป็นการแสดงว่าแต่ละวัฒนธรรมของมนุษย์นั้น มีกระบวนการในการผลิตสร้างตัวตนอันมีรูปลักษณะแตกต่างกันที่เกิดขึ้นในสังคม และไม่ใช่เป็นเรื่องของอำนาจแต่เป็นการทำงานของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีผลต่อการเปลี่ยนมนุษย์ไปสู่ความเป็นตัวตนแบบใดแบบหนึ่ง โดยการย้อนกลับไปศึกษาจุดกำเนิดที่สร้างความเป็นตัวตนขึ้นมา จากการสืบสาวว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในสังคมและวัฒนธรรมที่ผันแปรไปแต่ละยุคสมัยส่งผลให้กระบวนการสร้างตัวตนนั้นแตกต่างกันอย่างไร ผ่านงานเขียนหลายชิ้นของเขา อาทิ Discipline and Punish (1977) Power/Knowledge (1980) The History of Sexuality Vol.1 (1990a) The History of Sexuality Vol.2 (1990b) The History of Sexuality Vol.3 (1990c) The Order of Things (1994) The Archaeology of Knowledge (2002) The Birth of the Clinic (2003) และ The Birth of Biopolitics: Lectures at the College de France 1978 - 1979 (2008) การศึกษาข้างต้นทำให้เขาประกาศว่ามนุษย์นั่นเองที่สร้างตัวตนของตนเองขึ้นมา โดยความเป็นตัวตนของมนุษย์นั้นจะก่อตัวขึ้นภายในความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมของตนเอง (Rabinow, 1984: 42) อันเป็นความเชื่อที่ทำทลายการเดินทางออกไป

ยังโลกภายนอกเพื่อค้นหาตัวเอง ความลับ หรือความจริงที่ซ่อนเร้นอยู่ของตัวเรา ตามฐานคิดของปรัชญามนุษยนิยมที่ฝังรากลึกในสังคมตะวันตกนับแต่ยุคแสงสว่างทางปัญญาอย่างถอนรากถอนโคน

แนวคิดของฟูโกต์ก่อตัวขึ้นในช่วงที่กระแสมาร์กซิสกำลังอ่อนแรงลงในยุโรปและสังคมกำลังมองหาวิธีใหม่ ๆ ในการวิเคราะห์วัฒนธรรมและความมีเหตุผลในวัฒนธรรมของมนุษยชาติ โดยให้ความสนใจกับปรัชญาโครงสร้างนิยม (Structuralism) และหลังโครงสร้างนิยม (Post Structuralism) ซึ่งต่อมาพัฒนามาสู่แนวคิดหลังสมัยใหม่นิยม (Post Modernism) แม้ว่าฟูโกต์ให้คำอธิบายวิธีการทำงานของตนเองว่าต้องการวิพากษ์ต่อระบบคิดเพื่อสร้างความเข้าใจสังคมร่วมสมัยและกรอบความรู้ตามยุคสมัย แต่จะเราจะรับรู้ได้ถึงอิทธิพลทางความคิดของเขาในเชิงสังคมวิทยาซึ่งมักถูกนำไปอ้างอิงวิเคราะห์ และสร้างคำอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีพลัง นั้นทำให้งานของฟูโกต์มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าผลงานของนักคิดผู้ทรงอิทธิพลของโลก เช่น คาร์ล มาร์ก (Karl Marx) เกออร์ก ซิมเมล (Georg Simmel) และแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ด้วยเหตุนี้ ฟูโกต์จึงได้รับการยอมรับเพิ่มมากขึ้นในฐานะนักคิดทางสังคมวิทยา รวมถึงแวดวงสังคมศาสตร์ของไทย นับเป็นเวลา กว่า 30 ปีแล้วที่นักวิชาการแถวหน้าไม่ว่าจะเป็น วิทยากร เชียงกุล ธเนศ วงศ์ยานนาวา ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช นพพร ประชากุล ปรีตดา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ หรือธีรยุทธ บุญมี ต่างหยิบยกแนวคิดของฟูโกต์มาวิพากษ์วิจารณ์ระบบสังคมไทยอย่างกว้างขวาง โดยงานที่พบในระยะแรกเป็นการวิเคราะห์ระดับมหภาคในแง่มุมของอำนาจรัฐ เศรษฐศาสตร์การเมือง วรรณกรรม วัฒนธรรมชุมชน กระทั่งแยกย่อยลงสู่ระดับจุลภาคที่เกี่ยวข้องกับตัวตนและอัตลักษณ์ของกลุ่มคนต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน (แบร์รี สมาร์ท, 2555: 14 - 17) สำหรับผู้เขียนแล้วงานของฟูโกต์นับเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะคลี่คลายความสลับซับซ้อน

ของชีวิตทางสังคมสมัยใหม่ ด้วยการนำเอาการตีความของเขาไปใช้วิเคราะห์ ร่างกาย ความเป็นตัวตน และการรับรู้แบบต่าง ๆ ตลอดจนเทคนิควิธีทางการ ปกครองในปัจจุบันที่เข้ากำหนดความเป็นตัวตนของมนุษย์

หากกล่าวถึงแนวคิดของฟูโกต์ในทางสังคมวิทยาแล้ว คงเป็นไปได้ ที่นักสังคมศาสตร์ไทยในปัจจุบันจะไม่ศึกษางานของเขา เราจะพบว่าม้งงาน เขียนต่าง ๆ ที่อ้างอิงความคิดของเขาทั้งทางด้านการปกครอง การเมือง กฎหมาย วรรณคดี แม้กระทั่งในแวดวงศิลปะสมัยใหม่ เพื่อเพิ่มมุมมองจาก การวิเคราะห์ในมิติที่ต่างออกไป สำหรับการสร้าง “ความเป็นตัวตน” ในการ วิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมของไทยนั้น ที่ผ่านมามักถูกนำมาอธิบาย ตัวตนซึ่งเกิดขึ้นภายในโครงข่ายทางอำนาจบนพื้นที่เฉพาะ เช่น วิทยานิพนธ์ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางเรื่อง “คุกกับคน อำนาจและการต่อต้านขัด ขืน” (สายพิณ ศุพุททมงคล, 2545) ด้วยการฉายภาพให้เห็นกระบวนการ กำเนิดตัวตนของนักโทษจากลักษณะการทำงานของอำนาจเชิงวินัย แต่ต่อมา จะมีงานที่พยายามคลี่คลายกระบวนการสร้างพลเมืองจัดการตนเองบนพื้นที่ ทางสังคมที่กว้างขวางขึ้น ใน “ชุมชนกับการปกครองชีวญาณ: กลุ่มผู้ติดเชื้อ เอชไอวีในภาคเหนือของไทย” (ชិเกฮารุ ทานาเบ, 2551) แต่การศึกษา ดังกล่าวมุ่งเน้นไปที่ปฏิบัติการสร้างพื้นที่ทางสังคม มากกว่าการแสดงถึงวิถี การดำเนินชีวิตที่ถึงพร้อมซึ่งความสมบูรณ์ของคนเหล่านั้น จึงเป็นความตั้งใจ ของผู้เขียนที่จะขยายความเพิ่ม จากการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับตัวตนซึ่ง ปรับเปลี่ยนการวิเคราะห์ไปตามความเลือนไหลทางความคิดของฟูโกต์ กระทั่งค้นพบวิธีการสร้างตัวเราเช่นผลงานทางศิลปะเพื่อเปลี่ยนตัวเองไปสู่ ความเป็นมนุษย์ผู้สมบูรณ์พร้อมหรือกระบวนการสร้างตัวตนที่มีความรู้สึกนึก คิดซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในการทำงานของฟูโกต์ ตลอดจนคุณค่าและ ข้อจำกัดของการหยิบยกตัวตนตามแนวทางนี้มาศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม ตามลำดับดังนี้

ปรัชญามนุษยนิยมในโลกตะวันตกและกระแสการทำทாய

ความเป็นตัวตน (Subject) เป็นเรื่องที่นักปรัชญาตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบันให้ความสนใจศึกษารวมไปถึงบริบทแวดล้อมและกระบวนการที่ก่อสร้งารูปความเป็นตัวตนของมนุษย์แต่ละยุคสมัยขึ้นมา ซึ่งเกิดจากการตั้งคำถามถึงการดำรงอยู่ของมนุษย์ อันเป็นผลสืบเนื่องจากประสบการณ์เชิงอัตวิสัย (Subjective) และความสัมพันธ์ที่มีต่อวัตถุหรือวัตถุวิสัย (Objective) จากการทำตัวตนเป็นผู้เฝ้าสังเกตปรากฏการณ์จริงที่เกิดขึ้น วิธีคิดดังกล่าวมานี้เป็นการคิดที่มีอิทธิพลต่อการให้คำอธิบายเรื่องธรรมชาติความเป็นตัวตนของมนุษย์ในโลกตะวันตกมาเป็นระยะเวลาานาน มนุษย์ถือว่าตัวเองเป็นศูนย์กลางของความรู้ทั้งหมด เนื่องจากตัวมนุษย์เองเป็นทั้งแหล่งของความรู้และเป็นผู้แสวงหาความรู้ต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง แม้กระทั่งบริบทแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือแบบแผนทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่หล่อหลอมความเป็นมนุษย์ขึ้นมา นั้น มนุษย์ก็เป็นฝ่ายเข้าจัดการทุกอย่างได้โดยเบ็ดเสร็จ จากความเชื่ออย่างไม่มีข้อสงสัยว่ามนุษย์เป็นองค์ประธานของทุกสรรพสิ่ง

ความเชื่อมั่นในสถานะของมนุษย์เช่นนี้เป็นรากฐานของความรู้ในห้วงศตวรรษที่ 18 - 20 จากต้นแบบความคิดเรื่องตัวตนของเดส์การ์ต (Rene Descartes) ซึ่งใช้กรอบความรู้ (Epistemology) ที่ว่าความจริงหรือความรู้ทางปรัชญาจะเข้าถึงได้ด้วยเหตุผล ตามที่เขาเชื่อว่าโดยธรรมชาตินั้นจิตของมนุษย์มีกำลังความสามารถอยู่สองประการคืออิมมัตติกัญญาณ (Intuition) และการอ้างเหตุผลแบบนิรนัย (Deduction) การก่อตัวของความรู้เริ่มจากการตั้งสมมุติฐาน (Postulate) ซึ่งจิตของเรารับรู้ถึงตัวบท (Axiom) ได้เองโดยอิมมัตติกัญญาณ จากนั้นจึงใช้วิธีการนิรนัยพิสูจน์การดำรงอยู่จริงของสรรพสิ่งและตนเอง อันเป็นการให้คุณค่ากับตัวตนที่เที่ยงแท้ แน่นนอน (Certainty) เดการ์ตแสดงความสนใจที่มีต่อเรื่องของตัวตน (Self) และการรับรู้ของมนุษย์

(Subjectivity) จากการหาคำอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับร่างกายซึ่งประกอบขึ้นเป็นตัวตนของมนุษย์ว่าแม้จะเป็นสสารสองอย่างที่แตกต่างกัน แต่ต่างก็มีความสัมพันธ์กันและมีผลกระทบถึงกัน ด้วยการใช้ความสงสัยนำทางการแสวงหาความรู้ ซึ่งแม้ว่าเราจะมี ความสงสัยต่อสรรพสิ่งรอบตัว แต่สิ่งหนึ่งที่ไม่จำเป็นต้องสงสัยเลยก็คือ “ความสงสัย” (Doubt) ของตัวเอง ดังนั้น เมื่อมีความสงสัยจึงต้องมี “ผู้สงสัย” (I Doubt) นั้นหมายความว่าเมื่อสงสัยก็ต้องมีการคิดอยู่ด้วย (I Doubt, Therefore I Think) โดยสรุปเป็นมูลบทของปรัชญาตะวันตกนับแต่นั้นมาว่า “เมื่อฉันคิด ดังนั้น ตัวฉันจึงมีอยู่” (I Think Therefore I Am) กลายเป็นพื้นฐานของการศึกษาเรื่องจิตสำนึกของบุคคล (Self – Conscious) และอัตลักษณ์ของบุคคล (Identity) ของนักปรัชญาสาขาต่าง ๆ ในเวลาต่อมา (Atkins, 2005: 7 - 11)

คานท์ (Immanuel Kant) ขยายความเชื่อของเดการ์ตที่ว่าความรู้มีต้นกำเนิดจากตัวตนของมนุษย์ออกไป โดยเขาเสนอว่าสิ่งที่จริงแท้สามารถรับรู้ได้ด้วยเหตุผล (Innate Idea) ซึ่งอยู่เหนือผัสสะ กล่าวคือ เรารับรู้โลกผ่านทางประสบการณ์ที่เกิดจากประสาทสัมผัสร่วมกับมโนภาพที่ติดตัวมนุษย์มาแต่เกิด ความรู้ต่อสรรพสิ่งจึงเป็นเพียงภาพปรากฏที่รับรู้ผ่านประสาทสัมผัสเท่านั้น ตามที่คานท์เชื่อว่า “จิต” มนุษย์เป็นตัวกำหนด “วิธีการรับรู้” ทั้งยังเป็นตัวกำหนดเงื่อนไขบางอย่างของมโนทัศน์ของมนุษย์เกี่ยวกับโลก โดยสิ่งแรกที่ปัจเจกจะต้องมีคืออิสระที่จะปกครองตนเอง พร้อมทั้งยอมรับกฎของธรรมชาติและกฎหมายสังคมเพื่อดำรงความเป็นผู้มีเหตุผล ด้วยคานท์เชื่อว่าเหตุผลเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์และมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ดังนั้น มนุษย์ย่อมมีอิสระที่จะดูแลตัวเอง หรือกล่าวอย่างรวบรัดว่ามนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลเพราะมนุษย์มีอิสระเสรีที่จะรู้จักปกครองตนเองและควบคุมตัวเองได้โดยสมบูรณ์ กรอบความรู้เช่นนี้ของคานท์เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างการสร้างความรู้โดยไม่จำเป็นต้องใช้ประสบการณ์กับทุกสิ่งทุกอย่างที่เราสัมผัสที่มา

จากประสบการณ์ หรือ Copernican Turn ส่งผลต่อความก้าวหน้าของการสร้างความรู้แบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ที่ยังแตกแขนงไปสู่แนวทางการศึกษาต่าง ๆ (Approaches) ด้วยการตั้งคำถามต่อความเป็นตัวตนและอัตลักษณ์ของมนุษย์ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 เป็นอย่างมาก (Atkins, 2005: 47 - 51)

กระแสความคิดมนุษยนิยมในโลกตะวันตกแพร่กระจายจนกลายเป็นอารยธรรมของศตวรรษที่ 20 ด้านความคิดที่ปฏิเสธความสำคัญของมนุษย์อยู่เหนือสรรพสิ่งต่าง ๆ เริ่มก่อตัวขึ้น แต่จำกัดวงอยู่ในหมู่นักคิดจำนวนหนึ่ง เมื่อตระหนักถึงความเสียหายของโลกจากการตกอยู่ภายใต้อำนาจของจักรวรรดินิยมและระบอบอำนาจนิยมที่มาในรูปอุดมการณ์ของสังคมนิยมซึ่งเข้มแข็งขึ้นจากการเติบโตของการแสวงหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ ทำให้เกิดการตั้งคำถามกับรากฐานความคิดปรัชญาของยุคสมัยใหม่ว่าความคิดดังกล่าวได้สร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับโลกอย่างแท้จริงหรือ เป็นผลให้การถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางและความเชื่อมั่นในกำลังความสามารถของมนุษย์ที่จะเป็นองค์ประธานของทุกสรรพสิ่งและดำรงอยู่อย่างถาวรถูกนำมาวิพากษ์วิจารณ์อย่างจริงจัง โดยกระแสความคิดที่ทรงอิทธิพลในการทำทลายมนุษยนิยมก็คือ โครงสร้างนิยม (Structuralism) โดยที่มาของโครงสร้างนิยมมาจากนักภาษาศาสตร์ชื่อเฟอร์ดีนัน เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) ซึ่งเสนอภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง (Structural Linguistic) ด้วยการเจาะลึกลงไปที่แกนกลางของกฎเกณฑ์ที่ซ่อนอยู่ภายใต้ขนบธรรมเนียมจารีตที่ทำให้ภาษาสามารถปฏิบัติการใช้ และอธิบายให้เห็นว่าความสามารถในการสื่อสารของมนุษย์เกิดจากความเชื่อมโยงระหว่างรูปสัญลักษณ์ (Signifier) และความหมายสัญลักษณ์ (Signified) ซึ่งก่อรูปให้เกิดเป็นภาษา โดยวิธีการมองภาษาในเชิงของระบบและในเชิงของความสัมพันธ์เมื่อนำมาใช้วิเคราะห์การกระทำของคนในสังคมในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์และระบบของสัญลักษณ์นั้น พฤติกรรม เหตุการณ์

หรือปรากฏการณ์ทางสังคมจะมีความหมาย หากมีกฎเกณฑ์ชุดหนึ่งกำหนดให้มีความหมายขึ้นมา โดยนัยนี้ ศูนย์กลางของการศึกษาจึงมิได้อยู่ที่ตัวกระทำ (Actor) แต่อยู่ที่กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคมที่เป็นตัวกำหนดและสร้างความหมาย กับการกระทำของบุคคล อันเป็นวิถีคิดที่สลายและสั่นคลอนฐานะความเป็นองค์ประธานของมนุษย์ลงอย่างสิ้นเชิง (ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ, 2545: 31, 33 - 36)

นักโครงสร้างนิยมที่สำคัญคือ เลวี สโตรส (Claude Levi Strauss) มองว่าภาษาได้สร้างหรือสถาปนาความจริงสำหรับมนุษย์ จากข้อค้นพบในการศึกษาระบบคิดของชาวพื้นเมืองโบราณและนิทานปรัมปรา (Myth) ที่ว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ ดำรงอยู่ในรูปของระบบความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงและร้อยรัดทุกสรรพสิ่งให้อยู่ด้วยกันอย่างที่เป็นอยู่ ดังนั้น การกระทำต่าง ๆ หรือคำพูดที่เกิดขึ้นไม่ได้มีความหมายที่ดำรงอยู่ในตัวเองอย่างแท้จริง แต่เป็นโครงสร้างที่กำกับความสัมพันธ์ของสิ่งเหล่านั้นกับสิ่งอื่น ๆ ภายใต้ระบบเดียวกัน เขาจึงมุ่งเน้นศึกษาความหมายในระดับลึกลงไปซึ่งเป็นโครงสร้างที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังการกระทำ เหตุการณ์ คำพูด และปฏิบัติการที่ทำให้สิ่งนั้น ๆ ดำรงอยู่อย่างที่เป็นอยู่ปัจจุบัน (ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ, 2545: 57 - 82) ซึ่งต่อมา โรลอง บาร์ต (Roland Barthes) พัฒนาต่อให้เป็นระบบ โดยการแยกแยะหว่างรูปสัญลักษณ์ (รหัส) ออกจากความหมายสัญลักษณ์ (ข้อความที่สื่อ) ขณะเดียวกันก็ผ่า แบ่ง และแยกโลกแห่งความเป็นจริง เพื่อก่อให้เกิดระบบที่แตกต่างกันและการเทียบเคียงขึ้น ทำให้เขามองเห็นว่าการพูดและการใช้ภาษาในแต่ละครั้งเป็นการสร้างความแตกแยก ขาดตอน เพื่อก่อให้เกิดความหมายที่ต้องการขึ้นมา เมื่อภาษาทำหน้าที่เพียงเท่านั้น ดังนั้น ความหมายที่เกิดขึ้นย่อมไม่มีคุณค่าใด นอกจากชิ้นส่วนที่ถูกภาษาตัดและแบ่งออกเป็นรูปร่างต่าง ๆ เท่านั้นเอง สำหรับบาร์ตแล้ว ความจริงและความหมายจึงมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมา

ตามธรรมชาติ หากแต่เป็นผลผลิตของสังคม และสิ่งที่ดำรงอยู่ในระดับการรับรู้ของมนุษย์เท่านั้น (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545: 93 - 97)

นักคิดในยุคโครงสร้างนิยมและหลังโครงสร้างนิยมไม่ได้พยายามค้นหาความหมายของสรรพสิ่งในลักษณะที่หยุดนิ่ง ตายตัว โดยมีมนุษย์เป็นผู้กระทำการต่อสรรพสิ่ง อันเป็นทิศทางปรัชญาที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric) แต่กลับค้นหารูปแบบและกระบวนการของภาษาที่กระทำต่อสรรพสิ่ง แม้กระทั่งตัวตนของมนุษย์เองจนก่อให้เกิดความหมายขึ้นมามากกว่า ซึ่งเป็น การสร้างญาณวิทยาชุดใหม่ (Epistemology) จากความคิดที่มีมาก่อนหน้าที่เชื่อว่ามนุษย์สร้างสังคม มาสู่ความคิดที่ว่าระบบสังคมต่างหากที่สร้างมนุษย์ สร้างตัวตนของมนุษย์ขึ้นมาด้วยการต่อยักระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ และแนวปฏิบัติทางสังคมไว้ในระดับของจิตไร้สำนึก (Unconscious Subject) การทำความเข้าใจกับพฤติกรรมของมนุษย์นั้น ต้องเข้าใจจารีตปฏิบัติของสังคมที่มนุษย์อาศัยอยู่ และจารีตประเพณีต่างหากที่เป็นการสร้างความหมายให้กับการกระทำไม่ใช่พฤติกรรมที่ปฏิบัติกันโดยตรงไปตรงมา (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545: 10 - 11) ทั้งยังมีท่าทีต่อโลกว่าสรรพสิ่งทั้งหลายล้วนเกิดจากการประกอบสร้างที่เกี่ยวข้องกับความแตกต่างและความตรงข้ามที่ร่วมกำหนดความหมายซึ่งกันและกัน เช่น คุณค่า - ไร้คุณค่า ความจริง - ความเท็จ หรือถูก - ผิด เป็นต้น อันเป็นปฏิบัติการทางภาษาที่กำหนดความหมาย ซึ่งไม่หยุดนิ่งตายตัว หากแต่ขึ้นอยู่กับบริบทแวดล้อมทางวัฒนธรรม กาลเวลา และกรอบความรู้ของมนุษย์แต่ละยุคในการมองและเข้าไปให้ความหมายกับสรรพสิ่งต่าง ๆ ซึ่งฟูโกต์เรียกกระบวนการเหล่านี้ว่า “ภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม” (Discursive) (Danaher, Schirato; & Webb, 2000: 31) ที่เกี่ยวเนื่องกับการใช้ภาษาเพื่อนิยามสิ่งต่าง ๆ เป็นตัวกำหนดว่าเราจะพูดอะไร ทำสิ่งใด ในเวลาใด เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจต่อโลกรอบตัว เพราะวาทกรรมนั้นเป็นเรื่องของ

ปฏิบัติการทางอำนาจที่สร้างความจริงครอบงำความคิดของเรา ด้วยเหตุนี้
 วาทกรรมของฟูโกต์จึงเชื่อมโยงกับกระบวนการทางภาษาที่สร้างตัวตนด้วยตัว
 ข อ ง
 มันเองและกระทำการต่าง ๆ ด้วยตัวเอง

ฟูโกต์ไม่เชื่อว่ามนุษย์นั้นมีอำนาจในการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือใน
 การเรียกแทนชื่อคน สัตว์ และสิ่งของ เพื่อส่งผ่านความคิดของตนเอง
 ตลอดจนเป็นตัวแทนความจริง (Representative) ที่ตายตัวอย่าง
 ตรงไปตรงมา แต่กลับมองว่าภาษาคือกระบวนการสร้างสัญญาและเป็นการ
 ใช้อำนาจรูปแบบหนึ่งในการสร้างถ้อยแถลง (Statement) ผลิตซ้ำ
 ความหมายและคุณค่าให้แก่มนุษย์และสังคม ด้วยการตอกย้ำและปิดกั้น
 ความเชื่อบางประการ กระทั่งชุดของถ้อยแถลงนั้นก็กลายเป็นความรู้ ความ
 จริง เข้าครอบงำสังคมแห่งนั้น ด้วยเหตุนี้ ภาษาจึงไม่มีความหมายในตัวเอง
 แต่อย่างไร ที่เราคิดว่าภาษามีความหมาย เนื่องจากสังคมให้การรับรองว่า
 เป็นจริง แท้จริงแล้วภาษาไม่ได้เป็นสื่อกลางในการสื่อสาร แต่คืออำนาจที่ก่อ
 รูปวาทกรรม (Discursive Practice) เพื่อชูเอกลักษณ์ให้แก่บางสิ่ง
 ขณะเดียวกันก็สร้างความเป็นอื่นให้กับบางสิ่งต่างหาก (Foucault, 1994:
 43) นั่นหมายความว่าภาษาเป็นปฏิบัติการในการสร้างความจริงและ
 ความชอบธรรมให้กับตัวมันเอง หากกล่าวตามการมองของนักโครงสร้าง
 นิยมแล้ว มนุษย์จึงไม่ได้เป็นผู้กระทำการที่สามารถคิด ทำ พูด และตัดสินใจ
 กระทำการอย่างมีเหตุผลด้วยตัวของตัวเองโดยอาศัยภาษาเป็นตัวกลาง
 ส่งผ่านความคิด มนุษย์เป็นเพียง“ร่างทรง” ของภาษา หรือโครงสร้างเฉพาะ
 ชุดหนึ่งเท่านั้น ตามที่เลวี สโตรส เชื่อว่า “ข้าพเจ้าไม่มีความรู้สึกเลยว่าได้
 เขียนหนังสือ ข้าพเจ้ามีแต่ความรู้สึกว่าหนังสือต่างหากที่เขียนผ่านตัว
 ข้าพเจ้า” เหล่านี้ดูเหมือนว่านักโครงสร้างนิยม รวมทั้งฟูโกต์เองพยายาม
 ชี้ให้เห็นว่าการที่สังคมมองว่ามนุษย์เป็นผู้กระทำการที่เสรีนั้น

หากมองลึกลงไปถึงปฏิบัติการทางภาษา มนุษย์ก็กลับกลายเป็นฝ่ายที่ถูกกระทำเสียมากกว่า

มนุษย์: ผลผลิตจากวาทกรรม

ดูเหมือนว่าพื้นฐานทางความคิดของฟูโกต์จะเริ่มต้นจากโครงสร้างนิยม แต่การพัฒนาในงานในช่วงหลังจากนั้นเขาพยายามหลุดพ้นออกจากระบบโครงสร้างที่สลับซับซ้อนซึ่งมองมนุษย์เป็นเพียงผลผลิตของภาษาที่มีเอกภาพและลักษณะเฉพาะตัวตามที่นักโครงสร้างนิยมเคยเสนอไว้ ในถ้อยคำและสรรพสิ่ง (The Order of Things. 1994) ฟูโกต์แสดงให้เห็นว่าความรู้ของมนุษย์ไม่ได้มาจากการค้นพบความจริงในโลกธรรมชาติและสังคม แต่ถูกกำหนดให้ผันแปรและค้นพบสิ่งใหม่ ๆ โดยระบบตรรกะในการคิดของมนุษย์เอง เมื่อพบว่าระบบตรรกะและชุดของการคิดในแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นรากฐานของวิชาเศรษฐศาสตร์ ภาษาศาสตร์ และชีววิทยา ในช่วงศตวรรษที่ 17 - 19 ที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละห้วงเวลาได้ทำให้แบบแผนของความรู้นั้น ๆ เปลี่ยนไปด้วย เขาจึงเสนอว่ามนุษย์ไม่ใช่องค์ประธานที่กำหนดประวัติศาสตร์ของสรรพสิ่ง ตรงข้ามมนุษย์ถูกประกอบสร้างขึ้นโดยเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนผ่านทางสังคมและผลผลิตของสถาบันทางสังคม จากองค์ความรู้ การตกเป็นเป้าหมายหรือโครงการที่สามารถอธิบายด้วยหลักเหตุผลของความรู้และปฏิบัติการทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่แตกต่างหลากหลายซึ่งถูกรวบรวมขึ้นภายในโลก อันเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในยุคสมัยใหม่ (Foucault, 1984: 43) หรือกล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่า “มนุษย์เป็นเพียงผลผลิตของวาทกรรม” เพราะตัวตนของมนุษย์ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างคงที่แน่นอนในตัวของตัวเอง ทั้งยังไม่มีโครงสร้างที่ถาวรในสมองของบุคคลซึ่งสร้างและกำหนดสรรพสิ่ง ความเป็นตัวตนของมนุษย์ถูกผลิตขึ้นมาจากโลกทางสังคมและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นมนุษย์ย่อมไม่มีแก่นแท้ ความเป็นตัวตนที่ตายตัว แม้แต่เรือนร่างของมนุษย์ก็

สามารถจำแนกได้เป็นส่วน ๆ ซึ่งแต่ละส่วนถูกกำหนด สร้าง และกำกับจาก สังคม

วาทกรรมเป็นตัวสร้างความเป็นตัวตนของมนุษย์ขึ้นมา โดยฟูโกต์เป็นผู้เผยให้เห็นถึงกระบวนการที่วาทกรรมสร้างความเป็นตัวตนของมนุษย์ซึ่งมนุษย์ยึดถือและทำให้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างตัวตนของตัวเองขึ้นมา ที่เรียกการสถาปนาความเป็นตัวตนของมนุษย์ ซึ่งมีลักษณะเป็นภววิสัย (Objective) โดยกระบวนการนี้ฟูโกต์เรียกว่า “วงศาวិทยาของความรู้” (Archaeology of Knowledge) อันเป็นกระบวนการขุดคุ้ยความรู้ เช่นเดียวกับวิธีการสืบวงศาคณาญาติ ด้วยการขุดคุ้ยให้เห็นส่วนประกอบต่าง ๆ ของความรู้ เช่นเดียวกับการขุดค้นทางโบราณคดีซึ่งทำการประมวลหลักฐานเกี่ยวกับมนุษย์จากแหล่งและยุคสมัยต่าง ๆ ให้เป็นชุดความรู้ที่เป็นระบบเพื่อสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับมนุษย์ สำหรับฟูโกต์แล้ววาทกรรมก็เหมือนวัตถุสิ่งของในชั้นดิน กล่าวคือก่อตัวขึ้นและดำรงอยู่ภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์แบบหนึ่ง ๆ แต่ละวาทกรรมต่างเป็นผลผลิตของสภาวะการณ์ เฉพาะเจาะจง ที่มีเงื่อนไขการดำรงอยู่เฉพาะตัว เครือข่ายทางวาทกรรมจำนวนมากภายในสังคมที่ครอบงำมนุษย์อยู่ก็เช่นเดียวกันต่างมีเงื่อนไขการดำรงอยู่เฉพาะของตน เมื่อเรากล่าวว่าวาทกรรมเป็นเครือข่ายของความเป็นไปได้ของความรู้ (Possibility of Knowledge) จึงหมายถึงการที่วาทกรรมในระนาบต่าง ๆ สามารถประสานหรือบรรจบกันเป็นครั้งคราวเฉพาะสถานการณ์ จนเกิดเป็นปฏิบัติการทางวาทกรรม(Discursive Practice) และก่อร่างเป็นความหมายหรือความรู้ขึ้น หรือนัยหนึ่งองค์ความรู้ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันว่าด้วยมนุษย์มาจากองค์ประกอบที่หลากหลายไม่ขึ้นต่อกัน แต่มาสัมพันธ์กันและประกอบเข้าด้วยกัน ซึ่งฟูโกต์เห็นว่าความรู้ทั้งหลายก็มีลักษณะเช่นนี้ และยิ่งไปกว่านั้นตัวตนและความเป็นมนุษย์ก็มีลักษณะเช่นนั้น (ธงชัย วินิจจะกุล, 2558: 139 - 144)

โดยสรุปแล้วการศึกษาตัวตนจากการวิเคราะห์แบบโบราณคดีนั้น ฟูโกต์ต้องการจะชี้ให้เห็นถึงกลไกทางอำนาจที่มากับวาทกรรมเข้าข้างการการ สร้างเรือนร่างมนุษย์ จากการผนวกรวมของกลไกต่าง ๆ และการแพร่ขยาย ของกลไกนั้นที่สร้างความเป็นมนุษย์ขึ้น (Foucault, 1983b: 113) ต่อมาฟูโกต์พยายามปรับวิธีการวิเคราะห์กระบวนการสร้างตัวตนของตนเอง ด้วยการนำเสนอแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับอำนาจ จากการเปลี่ยน รูปของปฏิบัติการทางวาทกรรมซึ่งเชื่อมโยงเข้ากับชุดของการปรับเปลี่ยนที่ ซับซ้อนทั้งในอาณาบริเวณที่มีใช้วาทกรรมและที่เป็นวาทกรรม ด้วยการสืบสาวความเป็นตัวตนแบบวงศาวิทยา (Genealogy) อันเป็นไปเพื่อค้นหาการ เกิดขึ้นของเทคโนโลยีสมัยใหม่แห่งการใช้อำนาจ การสร้างระเบียบวินัยและ ความรู้รูปแบบใหม่ที่สัมพันธ์กัน ซึ่งเป็นการหาคำอธิบายใหม่ให้กับศาสตร์ว่า ด้วยมนุษย์ที่ทำให้ตัวของมนุษย์ถูกสร้างให้เป็นทั้งตัวตนภายใต้อำนาจและ มนุษย์ผู้เป็นวัตถุแห่งความรู้

จากเรื่องการเฝ้าดูและลงโทษ (Discipline and Punish) เป็นการ แสดงถึงภาคปฏิบัติการของการสร้างวินัยที่มีพลังอำนาจในการสร้างความเป็น ตัวตนที่สยบยอมต่ออำนาจ (Docile Body) รวมถึงเป็นการจำแนกบุคคล (Classification) ด้วยการแยกบุคคลที่เป็นพลเมืองดีกับนักโทษที่มีการกระทำ ที่เบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานของสังคม จากการเกิดขึ้นของโครงสร้างทาง กฎหมายและกฎเกณฑ์ทางอาชญาวิทยาสมัยใหม่ทำให้เกิดพื้นที่ใหม่ที่สร้าง ความเป็นตัวตนของนักโทษเหล่านั้นขึ้นมา โดยการปรับเปลี่ยนจากวิธีการ ทรมาณร่างกายมาสู่การลงโทษเชิงวินัยและปฏิบัติการต่าง ๆ ที่สร้างตัวตน ของนักโทษขึ้นมาในรูปลักษณะใหม่ที่พึงปรารถนาของสังคม ผ่านปฏิบัติการ แบ่งแยกพื้นที่ด้วยการปิดล้อม การตีตาราง การแบ่งพื้นที่ตามประโยชน์ใช้ สอย จนมาถึงการจัดอันดับ ทำให้เรามองเห็นการเกิดขึ้นใหม่ของพื้นที่ใน หลายลักษณะ รวมไปถึงการจำกัดระยะเวลาการนอนหลับ หรือข้อห้าม

กิจกรรมทางเพศ นี่คือวิธีการปรับเปลี่ยนรูปพฤติกรรมใหม่ของนักโทษ ไปทีละน้อยภายใต้การตรวจตราจากเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ กำกับด้วยหลักสูตร การศึกษาและโครงการฝึกอบรมวิชาชีพต่าง ๆ เพราะเป้าหมายสูงสุดของการ เข้าจัดการกับชีวิตมนุษย์ด้วยวินัยก็คือการจัดสร้าง “พื้นที่” ที่สามารถจับ สัมผัสความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา หรือสามารถ เปลี่ยนแปลง “เวลา” ให้กลายเป็นพื้นที่อีกรูปแบบหนึ่ง พื้นที่ - เวลา จึงเป็น ทรัพยากรใหม่ที่เรายอมให้ “อำนาจ” เข้าไปทำการจัดแบ่งหรือกำหนดเพื่อ ควบคุมเหมือนเช่นพื้นที่ชนิดอื่น ๆ ขณะเดียวกันก็สร้างสภาพความพึงพอใจ ในการดำรงชีวิตอยู่ภายใต้การถูกควบคุมดูแลดังกล่าว ด้วยการเรียนรู้ทาง สังคมจากนักโทษอื่น ๆ และสร้างพวกเขาให้เป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพ อย่างค่อยเป็นค่อยไปภายใต้อิสรภาพในสังคม ร่างกายที่แข็งแกร่งการทำงาน และการให้การศึกษาใหม่ ซึ่งนำไปสู่การฟื้นฟูสภาพของนักโทษในที่สุด (Foucault, 1977: 135 - 169; Malette, 2010: 66 - 67; ทองกร โภคธรรม และนพพร ประชากุล, 2547: 16 - 48)

ในทางเดียวกับปฏิบัติการทางอำนาจภายในสังคมที่แทรกตัวเข้าสู่วิถี ชีวิตของผู้คนเพื่อจำแนกประเภทตัวตนของบุคคลออกเป็นรูปแบบต่าง ๆ กำหนดคุณลักษณะของบุคคลนั้นด้วยความเป็นตัวตนของเขาเอง จากนั้นจะ ยึดโยงพวกเขาไว้ด้วยปฏิบัติการของอำนาจที่สร้างตัวตนแต่ละรูปแบบนั้น ขึ้นมาในสองลักษณะคือ “ตัวตนที่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำจากบุคคลอื่นโดย การบังคับหรือตกอยู่ภายใต้การพึ่งพา และการตอกตรึงพวกเขาไว้ด้วยอัต ลักษณ์แห่งตัวตนด้วยสำนึกที่รับผิดชอบหรือความสามารถในการเข้าถึงความรู้ ด้วยตนเอง” (Foucault, 1977: 212) เมื่อตัวตนเป็นเพียงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น จากปฏิบัติการทางอำนาจ ภายใต้โครงข่ายความสัมพันธ์ทางอำนาจของสังคม มนุษย์ย่อมไม่อาจกระทำการต่าง ๆ อย่างอิสระ หรือกำหนดชีวิตของตนเอง ได้โดยสมบูรณ์ หากเขาต้องดำเนินชีวิตไปตามทางที่ถูกกำหนดไว้จากจารีต

ปฏิบัติทางสังคม เพราะมนุษย์เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมที่ตนอาศัยอยู่ เช่นนั้นแล้วคุณลักษณะความเป็นตัวตนของบุคคลจึงมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมาเองตามธรรมชาติ แต่ถูกสร้างขึ้นตามคุณลักษณะที่พึงปรารถนาของสังคมแห่งนั้น โดยตัวตนของเราจะเกิดขึ้นมาหลายรูปแบบที่ต่างกันออกไปตามยุคสมัย (Danaher, Schirato; & Webb, 2000: 116 - 118)

มนุษย์ในฐานะผู้กระทำการทางสังคม

การเฝ้าดูและลงโทษนั้น ฟูโกต์ยังไม่สามารถมองไกลออกไปจากพื้นที่ของร่างกายและความเป็นตัวตนซึ่งตกอยู่ภายใต้โครงข่ายของอำนาจซึ่งไม่เปิดพื้นที่ให้มนุษย์เป็นผู้กระทำการทางสังคมที่เสรี ต่อเมื่อเขาทบทวนงานเขียนเกี่ยวกับทฤษฎีเสรีนิยมอีกครั้ง ทำให้สามารถพัฒนาแนวคิดเรื่องตัวตนขึ้นมาจากความเข้าใจใหม่ที่ว่า

“...ฉันเชื่อว่าตัวเราไม่อาจสั่งการตนเองอย่างสิ้นเชิง หรือมีอำนาจเต็มในการควบคุมตนเอง การออกไปแสวงหาตัวตนของตนเอง หรือมีตัวตนในรูปแบบเดียวตลอดไป ฉันกังขาต่อมุมมองเช่นนั้น เพราะฉันคิดว่าเป็นตรงข้าม ตัวตนค่อย ๆ ก่อรูปร่างขึ้นจากความรู้สึกนึกคิดของตัวเอง หรือด้วยวิธีการซึ่งมีความเฉพาะตัว เช่น ถูกหล่อหลอมจากระบบการเมืองการปกครอง หรือจารีตประเพณีเช่นในยุคสมัยโบราณ...” (Foucault, 2004: 50)

โดยการแสดงความคิดเห็นดังกล่าวให้เห็นในงานช่วงหลังของเขา เริ่มต้นจากประวัติศาสตร์แห่งเพศวิถีเล่มที่ 1 ซึ่งมองรูปแบบของอำนาจและพิธีกรรมแห่งความรู้ว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ “มนุษย์” สร้างความเป็นตัวตนขึ้นมา โดยให้ความสนใจกับพัฒนาการของเทคนิคที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ว่าด้วยมนุษย์ในเชิงการตีความและเชิงอัตวิสัยเป็นหลักในการวิเคราะห์ตัวตน การพัฒนาแนวคิดตัวตนของฟูโกต์ในช่วงนี้เป็นการเชื่อมโยงแนวคิดเชิงปรัชญาในยุคกรีกโบราณเข้ากับแนวคิดทางอำนาจของเขา เพื่อแสดงถึงระบบ

ความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างมนุษย์กับสังคมซึ่งช่วยให้เราเข้าใจถึงวิธีการสถาปนาตัวตน (Constitutive Subject) ขึ้นมาในยุคสมัยต่าง ๆ อันเป็นวิธีคิดที่แตกต่างจากแนวคิดมนุษยนิยมซึ่งเชื่อในความเป็นตัวตนที่มีแก่นแท้แน่นอน เพราะตัวตนตามการมองของฟูโกต์นั้นต่างก็เลื่อนไหลไปตามกาลเวลาและมีรูปแบบแตกต่างกันไป ซึ่งเกิดจากปัจเจกบุคคลที่มีอิสระในการใช้ชีวิต โดยตัวตนที่มีบุคลิกลักษณะต่าง ๆ นั้นจะเกิดขึ้นจากกระบวนการสร้างตัวตนตามยุคสมัยนั้น ๆ ทั้งนี้ ฟูโกต์ได้ยกตัวอย่างกระบวนการสร้างตัวตนในยุคกรีกโบราณ ซึ่งเกิดขึ้นจากการปลูกฝังให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบประเพณี เพื่อหล่อหลอมความเป็นพลเมืองดีที่มีเสรีภาพกระทำการทางสังคมขึ้นมา (An Active Freedom) ภายใต้อำนาจของอำนาจที่แผ่ซ่านเข้ากำกับบริมณฑลทางสังคมอย่างแน่นหนา เป็นการอธิบายแนวคิดการสร้างตัวตนของเขาที่แสดงให้เห็นว่าความเป็นตัวตนตามการมองของฟูโกต์นั้น ไม่อาจหลุดพ้นจากสังคมและเป็นอิสระเสรีโดยแท้จริง ตามที่เขากล่าวไว้ว่า

“...แม้ฉันสนใจศึกษากระบวนการสร้างตัวตนขึ้นมาด้วยตนเองในลักษณะผู้กระทำการที่แข็งขันในสังคมก็ตาม ทว่าบุคคลมีอาจที่จะประดิษฐ์สร้างสิ่งนั้นขึ้นมาด้วยตนเอง หากแต่ค้นพบได้ภายในสังคมของตน เช่น จากการประกอบธุรกิจ การเข้าร่วมกิจกรรมทั้งทางสังคม การเมือง วัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งเข้ากำหนดตัวตนของเราจากการชี้แนะของบุคคลรอบข้าง ภายในแวดวงทางสังคมของเรานั้นเอง...” (Foucault, 2004: 11)

พื้นฐานแนวคิดเรื่องตัวตนของฟูโกต์นั้นไม่ได้ต่างไปจากแนวคิดอื่น กล่าวคือตัวตนประกอบไปด้วยส่วนที่เป็นผู้กระทำ (Active) และส่วนที่เป็นฝ่ายถูกกระทำ (Passive) (Rabinow, 1984: 11) ดังที่เขาได้จำแนกวิถีทางการสร้างตัวตนออกเป็นสามประเภท (Foucault, 2004: 7 - 8) ได้แก่ ปฏิบัติการแบ่งประเภท (Dividing Practice) หรือการสร้างความต่าง

ระหว่างตัวเองกับความเป็นอื่น (The Other) ทั้งจากภายนอกและภายในตัวเอง ซึ่งเกิดจากกระบวนการสร้างองค์ความรู้ที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงกันระหว่างศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับมนุษย์ ก่อเกิดสำนึกด้วยตนเองถึงแนวปฏิบัติที่ตนควรยึดถือ และการกระทำใดที่ควรละเว้นไว้ด้วยสำนึกว่าตัวเองนั้นแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร อันเป็นการแบ่งแยกกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งให้มีสถานะเหนือกว่ากลุ่มคนบางกลุ่ม หรือเป็นการยึดยึดยึดอัตลักษณ์บางประการให้แก่กลุ่มคนบางกลุ่มในปฏิบัติการประเภทนี้

การจำแนกด้วยองค์ความรู้ที่เป็นศาสตร์ (Scientific Classification) ความก้าวหน้าของศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษยศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ เป็นแรงผลักดันที่ทำให้บุคคลเชื่อว่าตนเองเป็นองค์ประธานของความรู้ทั้งปวง อันเนื่องมาจากองค์ความรู้ที่เป็นศาสตร์มีลักษณะที่เป็นกฎเกณฑ์สากล เปรียบเสมือน “วัตถุ” ที่มีความเป็นกลาง ซึ่งบุคคลสามารถเข้าไปครอบครองเป็นองค์ประธานเหนือสรรพสิ่งทั้งปวงได้โดยเฉพาะในสามศาสตร์ต่อไปนี้ ภาษาศาสตร์ที่ทำให้ผู้ใช้ภาษากลายเป็นองค์ประธานของภาษานั้น ๆ เศรษฐศาสตร์ที่ทำให้เราสร้างสำนึกของความเป็นแรงงานขึ้นมา และชีววิทยาที่ก่อกำเนิดตัวตนขึ้นจากประสบการณ์ในการดำรงชีวิตร่วมกับธรรมชาติ

และสุดท้ายคือการกระทำตัวเองหรือการสร้างตัวเองให้เป็นตัวตน (Subjectification) แม้ว่าตัวตนจะถูกหล่อหลอมจากบริบทแวดล้อมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานของการก่อร่างสร้างตัวตนที่มีรูปลักษณะต่าง ๆ ทว่าฟูโกต์กลับนำเสนอมุมมองด้านใหม่ที่ว่ามนุษย์มีคุณลักษณะสองด้าน กล่าวคือด้านหนึ่งมนุษย์ตกอยู่ภายใต้โครงสร้างทางสังคม ส่วนอีกด้านนั้นมนุษย์ต่างมีอิสระในการแสวงหาหรือเข้าถึงความรู้ของสรรพสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวเองหรือควบคุมตนเองได้

การกระทำตนเองให้กลายเป็นตัวตนในรูปแบบสุดท้ายนี้ จะถูกรับรองจากการเป็นตัวตนด้วยการจำแนกทางวิทยาศาสตร์ ทั้งนี้ เพราะการทำตัวเองให้เป็นตัวตนด้วยตัวเอownั้นมีความสัมพันธ์กับความรู้ที่ถูกผลิตขึ้นโดยศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์สาขาต่าง ๆ ความรู้และความจริงที่ถูกผลิตขึ้นนั้นเป็นตัวชี้ทางที่จะบอกว่า ความเป็นตัวตนที่มีความรู้สึกนึกคิดในลักษณะเช่นนั้น จะนำมาสู่ผลที่เกิดขึ้นกับตนเองอย่างไร ยกตัวอย่างเช่น การออกกำลังกายและการควบคุมชนิดอาหารย่อมนำมาสู่การมีร่างกายที่แข็งแรงปราศจากโรคภัย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นภายใต้ระบอบแห่งความรู้ทางการแพทย์ ดังนั้น แม้ว่าจะไม่มีใครมาบังคับ ตัวเราเองย่อมรู้ถึงผลดี - ผลเสียที่เกิดขึ้นแก่ตนเอง ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรา (Self) ต่อตัวเอง (Self) แทนที่จะเป็นผู้อื่นที่มาบังคับควบคุมตัวเรา โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวจะผูกโยงอยู่กับการผลิตความจริง ความสมเหตุสมผล ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นกับความรู้ (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2532: 15 - 16)

ตัวตนที่มีความรู้คิดด้วยตนเองเช่นนี้ พูโกต์จะให้ความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากเป็นการสร้างตัวตนของบุคคลที่สัมพันธ์กับความเป็นจริง กระบวนการที่มนุษย์สร้างตนเองขึ้นมาโดยยอมรับการเป็นองค์ประธาน ผู้ถูกกระทำที่สามารถตัดสินใจกระทำการด้วยตนเอง (Conscious Agency) ไม่ได้เป็นเพียงร่างกายที่สยบยอมซึ่งเป็นพื้นที่ปฏิบัติการของอำนาจอย่างสิ้นเชิงอีกต่อไป การกำเนิดตัวตนในรูปแบบลักษณะนี้เป็นผลผลิตของบริบททางสังคม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่สลับซับซ้อนซึ่งจัดกระทำต่อร่างกาย จิตวิญญาณ ความคิด และพฤติกรรมของมนุษย์ เมื่อผ่านกระบวนการทำความเข้าใจและการใช้เหตุผลก็จะนำไปสู่การยอมรับอย่างไม่มีข้อสงสัยในการเลือกที่จะนำไปสู่การกระทำ (Foucault, 1983b: 208) โดยการก่อร่างสร้างรูปตัวตนที่ตัดสินใจกระทำต่าง ๆ ด้วยตนเองนี้เอง เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้บุคคลรู้ว่าตัวเองคือใคร จากการสร้างความสัมพันธ์กับผู้คน

รอบข้างซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ทำให้บุคคลนั้นรับรู้ถึงความเฉพาตน เพราะความรู้สึกนึกคิดไม่อาจรับรู้ได้ด้วยตัวเองแต่รู้จากการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม เมื่อบุคคลรู้สำนึกอยู่ตลอดเวลาว่าตัวเองนั้นเป็นใคร มีความคิดหรือการมองโลกไปในทางใดจึงจะทำให้เราวางตัวอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม นอกจากสายสัมพันธ์ที่เรามีภายในสังคมจะทำให้รู้ว่าตัวตนของเราเหมือนหรือต่างจากผู้อื่นอย่างไรแล้ว เรายังรู้เท่าทันอีกว่าเพราะเหตุใดตัวตนของเราจึงต่างไปจากคนอื่น

การสร้างตัวตนให้มีความรู้สึกนึกคิดตามแนวทางของฟูโกต์คือการหลอมรวมกันระหว่างตัวตนที่เราเป็นผู้สร้างขึ้นมากับตัวตนของเราซึ่งถูกผลิตจากวาทกรรม ด้วยการรับรู้ของมนุษย์นั้น (Subjectivity) เป็นทั้งสิ่งที่อยู่นอกเหนือและอยู่ภายใต้ครอบงำจากอำนาจในรูปของความรู้ (Objectivity) สลับกันไปมา เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะประสบการณ์ชีวิตหรืออัตถิภาวะวิสัยของเรานั้น มักเกิดขึ้นจากการนำเอาความรู้ที่เป็นระบบระเบียบและความเชื่อส่วนตัวของเรามาเชื่อมโยงเข้ากับกรอบความรู้ในยุคสมัยหนึ่ง (Episteme) ให้เป็นการรับรู้เฉพาะตัว โดยนัยนี้ ความเป็นตัวตนของเราย่อมถูกหล่อหลอมจากสิ่งที่สังคมกำหนดไว้แล้วว่าสิ่งใดจริงสิ่งใดไม่จริงและผลจากการลองผิดลองถูกด้วยตนเอง (Boucher, 2010: 80 - 82) เราทุกคนจำเป็นต้องปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมที่ผันแปรไปตามกาลเวลา ด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปตามสถานภาพและยุคสมัยทางสังคมของตนในขณะนั้น ที่ส่งผลให้ตัวตนของเราในห้วงชีวิตต่าง ๆ มีบุคลิกลักษณะแตกต่างกันไป

ตัวตนตามการมองของฟูโกต์จึงไม่มีแก่นแท้เป็นแต่เพียงร่างทรงที่รอคอยการเติมเต็มให้สมบูรณ์และสามารถปรับเปลี่ยนไปตามบทบาทหน้าที่และสถานภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เป็นเหตุให้ตัวตนของบุคคลไม่มีรูปลักษณ์เดียวที่ตายตัว แต่สามารถแตกแยก และแตกตัวออกเป็นส่วนเสี้ยวผันแปรไปตามสภาวะการณ์ทางสังคม สถานภาพทางสังคม

และสำนึกของตัวตน ที่ถูกทำให้กลายเป็นส่วนประกอบภายในเกมส์แห่งความเป็นจริง สนามของปฏิบัติการ และความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เป็นตัวกำหนดตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมที่มนุษย์เผชิญหน้าอยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวัน (Foucault, 1983b: 116)

การกำเนิดตัวตนจากปฏิบัติการของชีวอำนาจ

ฟูโกต์ปรับเปลี่ยนวิธีการวิเคราะห์อำนาจในกระบวนการสร้างตัวตนของมนุษย์ของตนไปตามห้วงเวลา โดยมีความแตกต่างจากความเป็นตัวตนที่มีแก่นแท้ตามแนวคิดมนุษยนิยมที่สังคมตะวันตกเคยยึดถือมาก่อนหน้า ซึ่งในเบื้องต้นการที่เราจะเข้าใจกระบวนการสร้างตัวตนในลักษณะของ “การทำตัวเองให้มีความรู้สึกนึกคิด” ได้อย่างชัดเจนนั้น ผู้เขียนจำเป็นต้องอธิบายเพื่อสร้างความเข้าใจแนวคิดเรื่องอำนาจตาม ความคิด ของฟูโกต์ว่ามีลักษณะอย่างไร และวิธีการของอำนาจที่ไปจัดการกับคนให้สร้างตัวตนนั้นมีการทำงานเช่นไร ด้วยเป็นแนวคิดเรื่องอำนาจที่สลับซับซ้อนและต่างไปจากการศึกษาตามแนวทางอื่น ๆ สำหรับฟูโกต์แล้ว อำนาจมีความเคลื่อนไหวเป็นสิ่งบางประการที่ไม่มีใครสามารถครอบครอง กำหนดขนาด หรือแบ่งสรรปันส่วนได้ เพราะอำนาจมาจากทุกทิศทุกทาง ระหว่างความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน และพลิกผันไปมาอยู่ตลอดเวลา ในระบบความสัมพันธ์ทางสังคม อำนาจในที่นี้จึงไม่ได้ถูกกำหนดมาจากปลายยอดของลำดับชั้นทางสังคม หรือเกิดขึ้นจากข้อตรงข้ามระหว่างชนชั้นปกครองกับชนชั้นที่ถูกปกครอง แต่อำนาจมีลักษณะแตกแขนงเป็นเลือดฝอย (Capillary) และมักมาจากเบื้องล่าง นอกจากนี้ อำนาจยังเปรียบเสมือนการกระทำที่มีเจตนาแต่มิได้เป็นไปในลักษณะของการกำหนดกฎเกณฑ์ (Both Intentional and Non - Subjective) ดังนั้น การทำความเข้าใจเรื่องของอำนาจนั้น ต้องเข้าใจว่ามันไม่ได้เกิดขึ้นจากการกำหนดของใคร แต่เป็นผลมาจากการที่ความสัมพันธ์ที่ซึ่งอำนาจได้แผ่ซ่านโดย

ผ่านการคาดคำนวณและกำหนดเป้าประสงค์ต่าง ๆ มาก่อนแล้ว (Foucault, 1990a: 94)

แนวคิดเรื่องอำนาจถูกขยายความให้กว้างออกไปในหนังสือของฟูโกต์เรื่อง “กำเนิดของชีวะการเมือง” (The Birth of Biopolitics) แสดงให้เห็นว่าอำนาจที่ถูกใช้ในการปกครองสมัยปัจจุบันคือการบูรณาการอำนาจอิติปต์ย์กับชีวะอำนาจให้อยู่ในรูปของ “ศิลปะแห่งการปกครองที่เกี่ยวข้องกับการผลิตหรือสร้างความจริง” (The Art of Government According to Truth) ในทางการปกครองแล้วความเป็นจริงก็คืออำนาจที่รัฐใช้สร้างความชอบธรรมเข้ากำกับประชาชนนั่นเอง (Foucault, 2008: 311) โดยเส้นทางการปรับเปลี่ยนวิธีการใช้อำนาจของรัฐสมัยใหม่มาสู่ “ชีวะอำนาจ” (Bio - Power) นั้น ฟูโกต์ให้คำอธิบายโดยละเอียดในประวัติศาสตร์ของเพศวิถี เล่มที่ 1 (Foucault, 1990a: 135 - 139) เริ่มจากการเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างระหว่างอำนาจรูปแบบเก่าและอำนาจรูปแบบใหม่ที่ปฏิบัติการอยู่เหนือชีวิตมนุษย์ในสังคมว่าอำนาจอิติปต์ย์มีวิธีการใช้อำนาจผ่านการตัดสินใจความตาย (Power of Life and Death) ให้กับผู้อยู่ภายใต้การปกครองซึ่งเป็นปฏิบัติการในการฆ่าหรือทำลายชีวิต ต่างจากการบริหารจัดการชีวิตที่มีวิธีการใช้อำนาจในเชิงสร้างสรรค์ด้วยการเข้าเสริมสร้างประสิทธิภาพของชีวิตผ่านการเข้าจัดระเบียบ ควบคุม ตรวจสอบและใช้ประโยชน์จากร่างกายให้ได้สูงสุด ว่าเป้าประสงค์ของการใช้อำนาจยังคงเดิมนั้นคือมุ่งหวังปฏิบัติการอยู่เหนือชีวิตและร่างกายของมนุษย์เพียงแต่อำนาจในรูปแบบเก่าเป็นพลังอำนาจที่จัดกระทำต่อตัวตนจากภายนอกและยังสามารถใช้อำนาจได้โดยสมบูรณ์เข้ากระทำต่อชีวิตของมนุษย์โดยตรง ส่วนอำนาจในรูปแบบใหม่จะกระทำโดยที่มนุษย์ไม่รู้ตัวว่าถูกกระทำเพราะเป็นอำนาจในการควบคุมตนเองจากภายใน

อำนาจในลักษณะนี้จะมีวิธีการทำงานของอำนาจในสองระดับ คือ ระดับของปัจเจกซึ่งให้ความสำคัญกับร่างกายเปรียบเสมือนกลไก จากการฝึกฝนให้ร่างกายอยู่ใน “ระเบียบวินัย” (Discipline) เพื่อใช้ประโยชน์สูงสุด จากศักยภาพของร่างกายด้วยการบีบเค้นพลังออกจากร่างกายและการทำให้ร่างกายเชื่องเชื่องซึ่งเป็นวิธีการควบคุมร่างกายที่ผนวกรวมทั้งระบบประสิทธิภาพและระบบเศรษฐกิจเข้าด้วยกัน การพัฒนาร่างกายจึงเป็นไปเพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นโดยกระบวนการทำให้เป็นวินัยหรือการทำให้เป็นการเมืองของร่างกาย (Anatomo - Politics of the Human Body) และระดับของประชากรโดยรวมซึ่งให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์ชาติ กระตุ้นกลไกของชีวิตและอำนาจให้เป็นพื้นฐานของกระบวนการทางชีวภาพ ผ่านการแพร่เผ่าพันธุ์ การทำให้อายุขัยยืนยาวและทำให้สภาวะของการดำรงชีวิตมีความหลากหลาย ซึ่งเป็นผลจากการแทรกแซงและการใช้ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางสังคมเข้ากำกับควบคุมประชากรอย่างรอบด้าน ที่เรียกว่าการใช้อำนาจแบบชีวการเมือง (Bio - Politics) เข้ากระทำต่อ ประชากรทั้งหมด ขณะเดียวกันก็สร้างพวกเขาให้กลายเป็นผู้ที่สามารถเข้า ปกครองได้ ส่วนวิธีการควบคุมและเข้าจัดการกับชีวิตจะดำเนินการผ่าน เทคนิควิธีของอำนาจในรูประเบียบวินัยซึ่งถูกสร้างขึ้นภายใต้สถาบันของรัฐ และกลไกทางสังคมต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัย โรงเรียน โรงงานอุตสาหกรรม โรงพยาบาล และค่ายทหาร เป็นต้น เพราะพื้นที่เหล่านี้เป็นแหล่งปฏิบัติการ ทางการเมืองและการตรวจตราอย่างเข้มงวดของระบบเศรษฐกิจ ซึ่งต่อมาได้ แพร่เข้าสู่พื้นที่ในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนโดยทั่วไป อำนาจใน ลักษณะนี้เป็นอำนาจที่มีความละเอียดแยกย่อย (Micro - Power) มีพื้นที่ ปฏิบัติการตั้งแต่ระดับร่างกายของปัจเจกและในทุกระดับของปริมาตรทาง สังคม ผ่านเครือข่ายของอำนาจที่ไหลเวียนอยู่ภายในพื้นที่เฉพาะและแผ่ ขยายไปถึงพื้นที่ของการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนภายในสังคมได้อย่าง

เป็นธรรมชาติ ในรูปของกฎเกณฑ์ ระเบียบวินัย และการสร้างบรรทัดฐาน (Norm) ที่ทุกคนภายในสังคมยอมรับปฏิบัติเป็นไปในทิศทางเดียวกัน (Foucault, 2008: 139 - 140)

การปรับเปลี่ยนวิธีการใช้อำนาจของรัฐมาสู่ชีวอำนาจคือ ปรากฏการณ์ใหม่ที่น่าพาชีวิตเข้าสู่การจัดการของความรู้ (Knowledge) และอำนาจ (Power) ซึ่งเป็นเทคนิควิธีใหม่ทางการปกครองเพื่อพัฒนาอาณาบริเวณต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ เริ่มจากการปรับปรุงเทคนิคด้านเกษตรกรรม การเข้าสังเกตการณ์และวัดปริมาณสรรพสิ่งที่มีสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งเป็นความเคลื่อนไหวที่มุ่งหวังการเอาชนะ การขยาย และจัดระเบียบพื้นที่ โดยใช้เทคนิควิธีการทำงานของอำนาจร่วมกับความรู้ ทำให้เทคโนโลยีทางการเมืองสามารถสืบคลานเข้าจัดการกับกระบวนการใช้ชีวิตทุกด้านของประชากรโดยเบ็ดเสร็จ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการดูแลสุขภาพร่างกาย การเลือกถิ่นที่อยู่อาศัย การอพยพโยกย้ายถิ่นฐาน หรือการประกอบอาชีพ เหล่านี้ล้วนทำให้ชีวอำนาจมีความเข้มแข็งขึ้นโดยการปฏิบัติการของบรรทัดฐานร่วมกับสถาบันทางสังคมต่าง ๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไป การจัดการกับชีวิตของประชากรจึงเป็นไปเพื่อเสริมสร้างคุณค่าของพวกเขาให้เกิดประโยชน์สูงสุด ด้วยอำนาจต่อรองอันเกิดจากความรู้ อันได้แก่ ด้านการแพทย์ การบริหาร การศึกษา ตลอดจนสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำกับควบคุมให้ผู้คนตกอยู่ภายใต้กฎข้อบังคับของการดำเนินชีวิตและสร้างสังคมที่เป็นปกติสุข (Foucault, 2008: 141 - 144)

หลักการปกครองเช่นนี้เองทำให้ฟูโกต์ค้นพบกระบวนการสร้างตัวตนที่มีความรู้สึคนึกคิดรูปแบบหนึ่ง ที่เรียกว่า “Homo Economicus” ตัวตนที่มีลักษณะคล้ายผู้ประกอบการที่มีชั้นเชิงทางธุรกิจ (Enterprising Self) หรือผู้ที่มีความกระตือรือร้นในการสร้างตัวเอง (Foucault, 2008: 226)

เนื่องมาจากการปกครองระบอบเสรีนิยมใหม่สร้างช่องทางให้รัฐเข้าจัดการกับ ประชากรให้ กลายเป็น ทั้ง ผู้ ต ก อยู่ ภายใต้ การ ป ก ร อ ง และ ผู้ที่สามารถในการปกครองตนเอง เพราะรัฐได้เปิดพื้นที่ให้ประชาชนสามารถ ประกอบการค้าการลงทุนและการแข่งขันในตลาดอย่างเสรี โดยทำหน้าที่ กำหนดกติกาเพื่อกระตุ้นเตือนมิให้ประชาชนมุ่งหวังเพียงผลกำไรโดย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัวแต่เพียงอย่างเดียว ไม่เพียงเท่านั้นรัฐยังจัดสรรสวัสดิการเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน โดยมุ่งหวังให้ทุกคนเกิดการ พัฒนาตนเองให้เป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพ เป็นพลเมือง ที่ดูแลตัวเองได้ และร่วมกันสร้างสังคมให้เจริญก้าวหน้า (Foucault, 2008: 63) อันแสดงให้เห็นว่าเสรีนิยมใหม่เป็นแนวคิดที่มีความย้อนแย้งอยู่ในตัวเอง เพราะเป็นการปกครองที่ปราศจากการบังคับควบคุม รัฐทำหน้าที่เพียงชี้แนะ หนทางที่ก่อประโยชน์ต่อประชาชน แล้วปล่อยให้พวกเขามีเสรีภาพในการ เลือกชีวิตไปตามทางของตัวเอง

การปกครองในลักษณะนี้ฟูโกต์เรียกว่า “การบริหารจัดการชีวิต” (Governmentality) (Dean, 2010: 19; Foucault, 1991: 90) ซึ่งเปิดโอกาสให้ตัวเรามีสิทธิจัดการ ควบคุม และกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับ ตัวเอง ความสัมพันธ์ที่มีกับผู้อื่น รวมไปถึงการเข้าสังคม (Foucault, 2004: 19) โดยตัวตนของเราจะค่อย ๆ แสดงตัวเป็นรูปเป็นร่างชัดเจนขึ้น เมื่อตัวเรามี โอกาสเลือกทำในสิ่งที่คิดว่าเกิด ประโยชน์ ต่อตนเอง และสังคม ด้วยความเชื่อมั่นว่าตนเป็นผู้ที่รู้ซึ่งที่สุดว่าวิธีการใดจะเพิ่มคุณค่าแก่ชีวิตของ ตัวเอง และสามารถช่วยเหลือผู้คนรอบข้างให้มีชีวิตที่ดีขึ้น การพึ่งตนเองไม่ เพียงหล่อหลอมตัวตนที่รู้จักดีขึ้นมาเท่านั้น แต่ยังกระตุ้นเตือนให้เราปฏิบัติตน ภายในกรอบที่ยึดมั่นอย่างเคร่งครัด เพราะการปล่อยให้บุคคลได้คิด เลือก และทำในสิ่งที่ตนเองเชื่อว่าถูกต้องดีงามนั้น จะเกิดขึ้นไม่ได้หากเขาผู้นั้นไม่ ตระหนักถึงคุณค่า เกียรติยศ และศักดิ์ศรีของตนเอง เมื่อคนทุกคนรู้สึก

ผิดชอบชั่วดีด้วยตัวเอง เขาย่อมจะเฝ้าดูและสั่งการตนเองเพื่อสร้างสรรค์โลกของตนให้สวยงาม สดุดท้ายแล้ววิสรภาพในการเลือกเส้นทางเดินของตัวเขาย่อมกลายเป็นสิ่งที่เข้าครอบงำ กำกับ ควบคุมตัวเอง (Regulated Freedom) จากความเชื่ออย่างไร้ข้อกังขาว่าตนนั้นปกครองตัวเอง (Self - Government) และควบคุมตนเองได้เต็มที่ (Self - Control) เพราะการนำทางของรัฐนั้น มุ่งหวังให้ประชาชนเกิดความนับถือตนเอง (Self - Esteem) และจัดการตัวเองด้วยการสร้างชีวิตที่ถึงพร้อมด้วยความสมบูรณ์ตามที่ตนนั้นปรารถนา (Mckee, 2009: 467)

เทคโนโลยีทางอำนาจที่ก่อรูปตัวตนให้มีความรู้สึกนึกคิด

การค้นพบเทคนิควิธีทางการปกครองรูปแบบใหม่ซึ่งฟูโกต์เรียกว่า “การบริหารจัดการชีวิต” นั้น เขาต้องการจะบอกกับเราว่ามนุษย์ในปัจจุบันนี้ถูกควบคุมด้วยวิธีการอย่างไร เมื่อรัฐนำอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่มาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการกำกับประชากรทั้งหมด ด้วยการเข้าควบคุมและจัดการพฤติกรรมถึงในระดับของปัจเจก จากนั้นฟูโกต์นำมาขยายความต่อในงานประวัติศาสตร์เพศวิถี เล่มที่ 2 The Use of Pleasure (1990b) และประวัติศาสตร์แห่งเพศวิถี เล่มที่ 3 The Care of the Self (1990c) ด้วยการอธิบายถึงกระบวนการสร้างตัวตนที่รู้สึกขึ้นมาในสังคมปัจจุบัน จากการย้อนกลับไปศึกษาวิธีสร้างตัวตนของพลเมืองกรีกสมัยโบราณเพื่อสืบสาวกระบวนการสร้างตัวตนรูปแบบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมแห่งนั้น โดยเขาพบว่าพลเมืองกรีกในสมัยโบราณนั้นมีแนวทางพัฒนาตัวเองให้เป็นพลเมืองดีด้วยการปฏิบัติตนอยู่ในกรอบทางศีลธรรมอย่างเคร่งครัด ที่เปิดช่องให้อำนาจเผ่าชนเข้าจัดการกับพวกเขาด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่สลับซับซ้อน กระตุ้นเตือนให้พวกเขาเกิดความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะสร้างตัวเองให้เป็นผู้กล้าหาญและมีบุคลิกที่สง่างามเพื่อที่จะนำพาชีวิตไปสู่ความเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์แบบ จึงกล่าวได้ว่าความเป็นพลเมืองของกรีกใน

ยุคโบราณต่างก็ยึดโยงอยู่กับจริยธรรมประจำตัว หรืออีกนัยหนึ่งตัวตนของบุคคลต่างสัมพันธ์กับกฎเกณฑ์ที่ตนเป็นผู้เลือกเข้ามากำกับตัวเอง ซึ่งเป็นการน้อมนำตัวเองเข้าสู่ปฏิบัติการทางสังคมตามยุคสมัย ด้วยแนวทางนี้จะทำให้บุคคลสามารถเปลี่ยนตัวเองไปตามความคิด ความเชื่อของตน เพื่อกระทำตัวเองให้เป็นผู้ถึงพร้อมซึ่งความดีงามตามกรอบของจารีตปฏิบัติที่ก่อร่างสร้างรูปตัวตน (Ascetism) นั้น ๆ ขึ้นมา (Foucault, 1983a: 238)

หัวใจสำคัญของการสร้างตัวตนจากการนำทางของจริยธรรมในสมัยกรีกโบราณนั้น อยู่ที่ความสามารถในการเป็นผู้เลือกของบุคคลที่แสดงถึงความเป็นผู้มีเสรีภาพหรือการเป็นตัวของตัวเอง แม้ว่าชีวิตของเขาผู้นั้นจะถูกผูกติดอยู่กับจารีตปฏิบัติทางสังคมก็ตามที ทว่าเขายังมีสิทธิในการเลือกที่จะกระทำ หรือเลือกหนทางของชีวิตที่พอเหมาะพอดีกับตัวเอง จากตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของตนที่เอื้ออำนวยให้ ในเบื้องต้นแล้วบุคคลจำเป็นต้องเข้าใจตัวเองอย่างถ่องแท้ (Know Yourself) รู้ถึงความต้องการที่แท้จริงของตน จากการเลือกว่าตนจะใช้ชีวิตไปในทางใดจึงจะบรรลุความปรารถนาสูงสุดของตัวเองอย่างเต็มภาคภูมิ ซึ่งเกิดจากการตรวจสอบตนเองอย่างลึกซึ้ง (Self-Examination) ทบทวนและสะท้อนความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของตัวเอง ออกมาอย่างสม่ำเสมอ (Self-Reflection) อันเป็นวิธีการไตร่ตรองตัวเองอย่างรอบด้าน ด้วยการตั้งประเด็นปัญหา (Problemization) และการคิดอย่างวิพากษ์ (Critical Thinking) รู้เท่าทันถึงสิ่งที่เข้ากำหนดความเป็นจริงให้เกิดขึ้นกับตนเองในแต่ละช่วงเวลา เหล่านี้เป็นหนทางที่บุคคลจะหลุดพ้นและเข้าถึงความรู้ต่าง ๆ ด้วยตนเอง และเกิดความเชื่อมั่นต่อการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นภายในสังคมของตน (Markula & Pringle, 2006: 142 - 143)

ฟูโกต์เสนอว่าหนทางสำคัญของการสร้างตัวตนในยุคกรีกโบราณคือการเอื้ออาทรตัวตนของมนุษย์ (Care of the Self) ซึ่งเป็นวิธีการที่บุคคลทำความเข้าใจกับตัวเองอย่างลึกซึ้งเพื่อค้นหาวิถีชีวิตที่เหมาะสม (Foucault,

2004: 110 - 112) เพราะการรู้จักตัวเองอย่างถ่องแท้ย่อมทำให้บุคคลสามารถกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาตนเองจากพื้นฐานของความเป็นจริงเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องและเหมาะสม เมื่อบุคคลตระหนักว่าตนมีกำลังที่จะพัฒนาตัวเองเพียงใด ย่อมจะสร้างตัวเองอย่างเต็มกำลังไปตามทางนั้น (Danaher, Schirato; & Webb, 2000: 128) สำหรับวิธีการสร้างตัวเองหรือกระบวนการในอันที่บุคคลจะกลั่นกรองทางเลือกที่ดีที่สุดให้กับตนเองโดยทางเลือกต่าง ๆ นั้น เราจะค้นพบจากความสัมพันธ์ที่ตัวเรามีต่อตัวเอง หรือกระทำตัวเอง หรือกำกับตัวเองไปตามทางเลือกเหล่านั้น ด้วยความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะเปลี่ยนชีวิตของตนไปสู่สถานะที่ดีกว่าจึงกล่าวได้ว่าแรงผลักดันที่บุคคลผู้หนึ่งจะทำการเปลี่ยนแปลงตัวเอง มิได้เกิดจากการบังคับของกฎเกณฑ์ทางสังคมที่เข้ากระทำต่อตัวเขาเท่านั้น หากแต่เป็นผลของการตรวจตราและทบทวนตนเองอย่างสม่ำเสมอ จนเกิดการตระหนักรู้จากภายในกลายเป็นพลังอำนาจจากจิตใจที่สั่งการให้ตนพัฒนาตัวเองเป็นสำคัญ (Foucault, 2004: 110)

ฟูโกต์เชื่อว่าหลักการเอื้ออาทรตัวตนของมนุษย์ในสมัยกรีกโบราณนั้นเปรียบเสมือนทางเสื่อที่คอยกำกับควบคุมตัวเองซึ่งยึดโยงอยู่กับความเชื่อที่ตนยึดถือ สร้างความสัมพันธ์ที่ตัวเรามีต่อตัวเอง โดยบุคคลจะค้นพบจากการดำเนินชีวิตประจำวันด้วยความเข้าใจของตนเอง จึงเป็นวิธีการเปลี่ยนตัวเองที่มีลักษณะเปรียบดัง

“...ศิลปะแห่งการดำรงชีวิต (The Art of Existence) ตามที่เขาขยายความไว้ว่าการสร้างตัวตนโดยอาศัยเทคโนโลยีแห่งตัวตนคือความมุ่งมั่นและสมัครใจที่จะกระทำการ โดยบุคคลเป็นผู้เลือกที่จะทำจนกลายเป็นกฎเกณฑ์ทางพฤติกรรมมุ่งหวังเปลี่ยนแปลงตนเองและมีวิถีชีวิตที่เป็นตัวของตัวเอง สร้างชีวิตดั่งงานศิลปะที่มีคุณค่าทางสุนทรียะ เพื่อบรรลุสู่บรรทัดฐานในการดำรงชีวิตบางประการ...” (McNay, 1996: 135)

กล่าวอีกทางหนึ่งศิลปะแห่งการดำรงชีวิตเกิดขึ้นจากการที่บุคคลรู้เท่าทันว่ากฎเกณฑ์ทางสังคมใดมีอิทธิพลต่อความคิดและส่งผลต่อพฤติกรรมของตัวเอง อันเป็นผลของความรับรู้ที่ลึกซึ้งถึงสัมพันธ์ภาวะระหว่างความคิดกับจิตใจในส่วนลึกสุดของตนเอง โดยบุคคลผู้นั้นจะทำการตรวจสอบตัวเองอยู่ตลอดเวลาว่าเกิดความเข้าใจตรงตามสภาพความเป็นจริงมากน้อยเพียงใดอย่างไรก็ดี เป้าหมายของการที่บุคคลนำเทคโนโลยีแห่งตัวตนมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันมิใช่เพียงการเปลี่ยนตัวเองให้มีประสิทธิภาพสูงสุดเท่านั้น ทว่าการพัฒนาตัวเองให้มีกำลังความสามารถกระทำการตามสภาพ ย่อมส่งผลต่อสังคมโดยทั่วไปเกิดความก้าวหน้าและมีสภาพการณ์ที่ดี (Danaher, Schirato; & Webb, 2000: 129 - 131)

ฟูโกต์เน้นย้ำว่าการสร้างความเป็นตัวตนที่รู้จักคิดของบุคคล ซึ่งเป็นการเปลี่ยนตัวเองให้สมบูรณ์ขึ้นจากการประพัตติตนไปตามบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งเป็นการประยุกต์แนวคิดของกรีกโบราณเทียบเคียงเข้ากับชีวิตประจำวันในสังคมปัจจุบันนั้น ไม่อาจปรับใช้ได้โดยตรงเพราะบริบทแวดล้อมทางสังคมนั้นต่างกัน เขาเพียงต้องการนำกระบวนการสร้างตัวตนซึ่งเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ที่ตัวเรามีต่อตัวเองและความสัมพันธ์ที่ตัวเรามีต่อผู้อื่นภายในระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจมาวิเคราะห์ให้เห็นถึงวิธีการสร้างตัวตนจากปฏิบัติการของอำนาจที่สัมพันธ์กับความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ที่สำคัญคือความรู้ทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเข้ากำหนดบุคคลให้ตรวจสอบตนเองไปตามที่ศาสตร์นั้นกำกับแนวทางไว้ โดยการศึกษาแนวคิดของกรีกโบราณนั้นจะช่วยให้บุคคลรู้จักคิดอย่างวิพากษ์ ไตร่ตรองถึงปฏิบัติการทางความรู้ทั้งหลายที่เข้าครอบงำมนุษย์ ด้วยการจำกัดอัตลักษณ์ที่ตายตัวให้กับเขา โดยเฉพาะการสร้างความเป็นปัจเจกบุคคลที่ทันสมัยและรับรู้ถึงเสรีภาพที่ตนเองมีอยู่อย่างเต็มเปี่ยม (Danaher, Schirato; & Webb, 2000: 110) ดังนั้นแล้วการสร้างตนเองของฟูโกต์จึงมิได้มุ่งหวังที่จะนำไปสู่การปลดปล่อยมนุษยชาติให้มี

เสรีภาพซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของปรัชญามนุษยนิยม เขาเพียงชี้ให้เห็นว่าการเมือง จริยธรรม หรือแม้แต่ปรัชญาต่าง ๆ เป็นความรู้ที่มีได้ทำให้เราเป็นอิสระจากรัฐและจากสถาบันของรัฐโดยแท้จริง เขาจึงต้องการที่จะปลดปล่อยตัวตนจากความเป็นปัจเจกบุคคลของรัฐและการถูกกำหนดให้เป็นปัจเจกบุคคลประเภทต่าง ๆ ซึ่งเชื่อมโยงบุคคลเข้ากับรัฐ ด้วยการผลักดันให้บุคคลสร้างตนเองขึ้นมาเป็นคนใหม่ จากการปฏิเสธความเป็นปัจเจกบุคคลที่เข้ากำหนดตัวเรามาเป็นเวลานาน (Foucault, 1983b: 216)

การดำรงตนเอกเช่นมนุษย์ผู้มีสุนทรียะ

ฟูโกต์พยายามหาหนทางในการสร้างชีวิตของเราเช่นผลงานทางศิลปะเพื่อจะบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดในการทำงานของตนเอง ตามที่เขากล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าจุดมุ่งหมายของการทำงานไม่ใช่เรื่องอำนาจ หากแต่ต้องการศึกษาวิถีทางต่าง ๆ ในสังคมของเราที่ทำให้มนุษย์มีตัวตนรูปแบบต่าง ๆ ดังจะเห็นจากงานในช่วงหลังของเขาโดยเฉพาะในประวัติศาสตร์แห่งเพศวิถี เล่มที่ 3 *The Care of the Self* (1990c) ซึ่งพูดถึงเทคนิควิธีที่จะพัฒนาตัวเองให้กลายเป็น “ตัวตนผู้มีความรู้คิดรูปแบบต่าง ๆ” ที่สามารถขีดเขียนและแต่งแต้มเรื่องราวของชีวิตให้มีสีสันด้วยตนเอง ตามที่ฟูโกต์เชื่อว่าบุคคลสามารถสร้างชีวิตที่สวยงามขึ้นมาด้วยตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการออกกำลังกายและควบคุมอาหารเพื่อสร้างรูปร่างหรือบุคลิกลักษณะที่ตนนั้นเห็นว่างดงามการเพิ่มทักษะในการประกอบอาชีพให้เกิดความเชี่ยวชาญเพื่อสร้างฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคง ตลอดจนการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมอย่างสงบสุขจากประสบการณ์ชีวิตที่มีพื้นฐานของความเป็นผู้มีศิลปะในการดำรงชีวิตเช่นเดียวกับศิลปินขึ้นรูปชิ้นงานแสดงทางศิลปะอย่างประณีต ตามที่ฟูโกต์เชื่อว่า “ศิลปะแห่งการดำรงอยู่” จะเป็นเครื่องมือที่บุคคลใช้สำหรับพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สร้างตัวเองให้มีคุณค่าสูงสุดจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตบางอย่างเพื่อสร้างสมดุลให้กับตนเอง ความเป็นตัวตน

ของเราจึงเป็นสิ่งที่ตัวเราเป็นผู้พุ่มพักขึ้นมาจากแรงบันดาลใจที่จะสร้างตัวเองให้สมบูรณ์พร้อม และทำให้ตัวเราสามารถที่จะยืนหยัดในความเป็นตัวเราเพื่อต่อรองกับเครือข่ายทางอำนาจอันสลับซับซ้อนภายในสังคมที่พยายามเข้ากำหนดตัวเราให้เป็นเช่นนั้นเช่นนี้

ฟูโกต์ประยุกต์แนวทางการทำงานของบุคคลในบางอาชีพ อาทิ นักประพันธ์ นักประติมากรรม ผู้กำกับภาพยนตร์ แม้กระทั่งนักวิชาการผู้บุกเบิกแนวคิดทฤษฎีใหม่ ๆ ซึ่งอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ในการสร้างสรรค์ผลงานเพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนต่อกระบวนการสร้างตัวตนของบุคคลในลักษณะของการสวมบทบาทของผู้ประพันธ์ (The Author Function) (Danaher, Schirato & Webb, 2000: 153) ด้วยวิธีการสร้างสรรค์ผลงานและใช้ชีวิตประจำวัน ทำให้เราเห็นชัดถึงกระบวนการก่อรูปตัวตนของพวกเขาที่มีลักษณะต่างไปจากบุคคลอื่นโดยทั่วไป ความเป็นตัวตนที่มีเอกลักษณ์นี้ถูกสร้างขึ้นจากมุมมองที่มีต่อโลกในลักษณะเฉพาะซึ่งสะท้อนออกมาให้เห็นทางค่านิยม ความคิด หรือความเชื่อของเขาไปตามคุณลักษณะของตนเอง โดยฟูโกต์ชี้ให้เห็นว่าบทบาทของความเป็นผู้ประพันธ์ทั้งหลายจะดำรงอยู่ตราบเท่าที่ผลงาน หรือความรู้ หรือความจริงของพวกเขายังคงแพร่และไหลเวียนอยู่ภายในปริมนทลทางสังคมแห่งนั้น ผลงานที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของพวกเขาซึ่งถูกเผยแพร่ออกสู่สาธารณะย่อมถูกประทับแล้วฝังตรึงอยู่ในจิตใจของคนโดยทั่วไปและเป็นตัวเชื่อมให้บทบาทและสถานภาพของผู้สร้างผลงานเหล่านั้นดำรงอยู่ เช่นนั้นแล้วความเป็นตัวตนของพวกเขาจึงไม่มีวันตายจากโลกนี้ไปได้

สำหรับแนวทางการสร้างความเป็นตัวตนของบุคคลขึ้นมา เช่นเดียวกับการแสดงบทบาทผู้ประพันธ์นั้น ฟูโกต์เสนอว่ามีอยู่ 2 วิธีการ (Danaher, Schirato & Webb, 2000: 155 - 156) ได้แก่

(1) การบันทึกเป็นตัวอักษรซึ่งเป็นการให้ความหมายกับบุคคล สัตว์ และสิ่งของ ด้วยการบัญญัติศัพท์ขึ้นมาหรือการสร้างความเป็นรูปธรรมให้กับสิ่งนั้น ในทางเดียวกัน การเขียนก็สามารถแปลงกลับทุกสรรพสิ่งที่ดำรงอยู่ให้มีลักษณะเป็นนามธรรมหรือการสร้างภาพแทนให้กับสิ่งนั้น ๆ แม้ว่าจะเป็นการนำเสนอเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงก็ตาม โดยนัยยะนี้การให้ความหมายกับสรรพสิ่งต่าง ๆ จะช่วยให้เราเข้าถึงจุดกำเนิดและเกิดความเข้าใจตัวเราที่ดำรงอยู่ในขณะนี้ว่าไม่ได้คงทน เป็นจริง และเที่ยงแท้ แต่ตัวตนของเรานั้นปรับเปลี่ยนไปมาอยู่ตลอดเวลา มีหลายบุคลิกลักษณะ และบางขณะถูกสร้างขึ้นมาเพื่อแสดงภาพแทนของตัวเรานั่นเอง

(2) การใช้ระบบสัญลักษณ์แสดงความคิด (อักษรภาพ) เป็นการนำเสนอเรื่องราวที่ต้องการบอกเล่าโดยการสื่อสารด้วยรูปภาพอย่างตรงไปตรงมา เห็นได้จากวรรณกรรมดั้งเดิมในยุคก่อนคริสตกาลซึ่งถูกรังสรรค์ขึ้นมาจากระบบสัญลักษณ์ ด้วยวิธีนี้จะทำให้คนทุกคนสามารถถ่ายทอดเรื่องเล่าของตน จากการถักทอและร้อยเรียงเรื่องราวต่าง ๆ ที่ปรากฏตัวขึ้นมาภายในสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน หรือเรื่องราวของวีรบุรุษของพวกเขา สิ่งที่ถูกสื่อสารออกมานั้นไม่เพียงนำเสนอเรื่องราวของบุคคลต่าง ๆ ออกมา ทว่ายังสะท้อนคุณลักษณะเฉพาะตัวของพวกเขา ซึ่งบอกเล่ามุมมองที่มีต่อโลกและสิ่งแวดล้อมให้กลายเป็นชุดประสบการณ์ชีวิตที่เขาสั่งสมขึ้นมาด้วยตนเอง

ฟูโกต์เห็นว่าสุนทรียะได้ก่อร่างสร้างรูปตัวตนของเราขึ้นมา เพราะตัวเรานั้นย่อมจะปรับเปลี่ยนบุคลิกลักษณะไปตามการรับรู้ที่เรามีต่อตัวเอง (The Transformation of One's Self by One's Knowledge Is) (Danaher, Schirato & Webb, 2000: 159 - 160) อันเป็นวิธีการที่บุคคลโดยทั่วไปสามารถจะสร้างตนเองให้เป็นผู้ที่ดำรงอยู่อย่างมีสุนทรียภาพตามเป้าหมายของจารีตปฏิบัติทางสังคม ซึ่งชี้แนะเราให้เรียนรู้วิถีชีวิต

ที่ตีงตามครรลองของสังคม แนวทางดำรงตนและมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น รวมทั้งการมองโลกรอบตัวให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ทางสังคม ในแง่นี้ โลกของศิลปะและสุนทรียภาพย่อมมีผลต่อวิถีการสร้างความสำเร็จของตัวเราที่มีต่อความเป็นจริง เปรียบเหมือนการที่เราพิจารณางานศิลปะจากแก่นสารที่สะท้อนมาจากชิ้นงานนั้น ๆ มากกว่ากลวิธีในการนำเสนอผลงานหรือการยึดติดอยู่กับสิ่งที่มองเห็นได้ เช่น รับรู้จากคำพูด การกระทำ แม้กระทั่งความคิด ความเชื่อที่คนแต่ละคนแสดงออกมา โดยละเอียดซึ่งเนื้อหาสาระหรือแก่นของสิ่งนั้น

กล่าวอีกทางหนึ่งศิลปะแห่งการดำรงอยู่ล้วนเกี่ยวโยงกับจริยธรรมที่บุคคลผู้นั้นยึดถือ เพราะการใช้ชีวิต อย่างมีศิลปะของบุคคลคือการดำรงตน เช่นผู้มีรสนิยมที่ดี ปรองดองอย่างมีสติโดยใช้ปัญญา ดำเนินชีวิตตามครรลองคลองธรรมอันดี ดังที่ฟูโกต์กล่าวย้ำว่าการเป็นผู้มีศิลปะแห่งการดำรงอยู่และมีจริยธรรมแห่งตัวตนนั้น บุคคลไม่สามารถที่จะสร้างขึ้นมาจากตนเองอย่างแท้จริง ทว่าเป็นสิ่งที่พวกเราเรียนรู้และถูกหล่อหลอมขึ้นมาจากสังคม ซึ่งพยายามนำเสนอ ชี้นำ และเข้ากำหนดตัวตนของเรา จึงกล่าวได้ว่าตัวตนของบุคคลคือผลผลิตแห่งสังคมโดยแท้ เมื่อเป็นเช่นนี้ตัวตนของบุคคลซึ่งดำรงอยู่อย่างมีสุนทรียะย่อมไม่ใช่ผู้กระทำการทางสังคมที่มีอิสรภาพโดยสมบูรณ์ ทว่าพวกเขาคือผู้ที่สามารถหยิบยักจริยธรรมที่เหมาะสมกับตนเอง ถือเป็นแนวปฏิบัติเพื่อเสริมความเชื่อมั่นต่อการสร้างสรรค์ชีวิตของตนให้งดงาม

ท้ายที่สุดแล้วเราจะพบว่าความเป็นตัวตนของฟูโกต์นั้นครอบคลุมทั้งเรื่องส่วนตัวและเรื่องราวทางสังคม ตามที่เขาเสนอแนวทางการปรับเปลี่ยนตัวเองของบุคคลไปสู่การเป็นตัวตนที่สมบูรณ์พร้อมไว้ในสองระดับ คือ ระดับร่างกาย (Physics) ใช้เทคโนโลยีแห่งตัวตน (Technology of Self) สร้างตัวตนที่ตระหนักรู้ว่าตนเองเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของสังคมหรือผู้กระทำการที่ขับเคลื่อนสังคมให้เดินหน้า และระดับของสังคม (Moral) ใช้เทคโนโลยีทาง

สังคม (Technology of Social) สร้างประชาสังคมซึ่งรวมตัวกันดำเนินกิจกรรมที่สร้างสรรค์ทางสังคม (Lemke, 2011: 175) ความเป็นตัวตนที่ถึงพร้อมจึงมีนัยของตัวตนซึ่งดำรงอยู่ภายในพื้นที่เหลื่อมซ้อนกันระหว่างความเป็นปัจเจกบุคคลและสังคม อันเป็นจุดกำเนิดของตัวตนที่ส่งผลให้บุคคลกำหนดหรือให้ความหมายต่าง ๆ ด้วยตนเอง กระทำการทางสังคมตามสภาพของตน ตลอดจนคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ด้วยความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองให้เกิดสุขและความมั่นคงในชีวิต จากศักยภาพในการจัดแจงตัวเอง ทั้งยังเป็นแบบอย่างที่ดีในการเดินรอยตามของผู้คนในสังคม เมื่อบุคคลแต่ละคนดูแลรับผิดชอบตัวเองและชักนำผู้คนรอบข้างให้เดินไปในทางเดียวกันแล้ว ย่อมค้ำจุนให้สังคมเกิดความผาสุกและก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

บทวิพากษ์และคุณค่าของการศึกษาตัวตนตามแนวทางของฟูโกต์

แนวคิดยุคหลังสมัยใหม่กำลังได้รับความสนใจจากนักวิชาการและสังคมในวงกว้างเพิ่มมากขึ้นแต่นักวิชาการหลายสำนักยังมีข้อกังขาต่อสถานะของแนวทางการศึกษาที่มีผลต่อสังคมศาสตร์อยู่มาก หากแนวคิดหลังสมัยใหม่เชื่อว่าโลกนี้ไม่มีความจริงที่แน่นอนอน เช่นเดียวกับตัวตนตามความคิดของฟูโกต์ซึ่งไม่มีแก่นแท้ ไม่คงที่ หรือมีความเป็นตัวตนเพียงรูปลักษณะเดียว เมื่อเป็นเช่นนี้เราจะให้คำอธิบายตัวตนของเราแก่บุคคลอื่นได้รับรู้อย่างไร และจะเข้าถึงความเป็นตัวตนของบุคคลอื่นเช่นไร โดยประเด็นที่หลายฝ่ายมองแนวคิดหลังสมัยใหม่อย่างเคลือบแคลง เนื่องจากมีลักษณะสัมพัทธ์นิยมอยู่หลายประการ ได้แก่ หลักเกณฑ์ที่ใช้ตรวจสอบความน่าเชื่อถือในเรื่องเล่าของคนเล็กคนน้อย (Little Narrative) ทั้งในประเด็นความเป็นจริงตามการมองของผู้เล่า หรือการมองโลกแห่งความเป็นจริงของเขา รวมถึงการสรรหาคำอธิบายความเป็นตัวตนของพวกเขาให้สังคมรับรู้ ซึ่งไม่อาจหามาตรฐานวัดความจริงเหล่านั้นอย่างแน่ชัด ความสมเหตุสมผลของเรื่องเล่าจึงถูกหยิบยกขึ้นมาถกเถียงอยู่เสมอ

นอกจากนี้แนวคิดหลังสมัยใหม่มักถูกวิพากษ์ว่าไม่ได้สร้างความก้าวหน้าให้กับสังคมศาสตร์ ทั้งในแง่ของการตั้งข้อสงสัยต่อความรู้ในยุคทองแห่งแสงสว่างซึ่งก่อร่างสร้างสังคมศาสตร์ให้เป็นปึกแผ่นขึ้นมา ตลอดจนการปฏิเสธความเป็นจริงและการวิพากษ์ต่อความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งนำพามนุษยชาติไปสู่ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ด้วยการสร้างความรู้เกี่ยวกับสรรพสิ่งต่าง ๆ ให้แก่โลก อันเป็นความรู้ที่ถูกยอมรับว่าเอื้อต่อการทำความเข้าใจตัวตนของบุคคลและสังคมโดยรวมได้ดีขึ้น

ความคิดเห็นอีกด้านหนึ่งนักวิชาการบางกลุ่มยอมรับว่าการศึกษาดังกล่าวตามแนวคิดหลังสมัยใหม่ทำให้เราเห็นถึงพลวัตทางสังคมได้ชัดเจนขึ้น เมื่อสังคมปัจจุบันเคลื่อนเข้าสู่สังคมแห่งการบริโภคอย่างเต็มตัวจากการก้าวกระโดดของเทคโนโลยีและระบบการผลิต พร้อมไปกับการเกิดขึ้นของกลุ่มชนชั้นนำใหม่ทางสังคมซึ่งขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยแสดงตัวให้เห็นจากการบริโภคสินค้า บริการ และข่าวสารที่นำสมัย ยืนยันความเชื่อของฟูโกต์ว่าความเป็นตัวตนของมนุษย์ไม่คงทนถาวร ไม่มีเอกลักษณ์ที่แน่นอน ด้วยมนุษย์มีกำลังที่จะสร้างตัวเองให้ผสมกลมกลืนไปกับยุคสมัยทางสังคม ตัวตนของมนุษย์จึงปรับเปลี่ยนตัวเองให้มีหลายบุคลิกลักษณะ เลื่อนไหล และแยกย่อยออกไปตามวิธีการที่เขาพยายามสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับตนเองให้สังคมได้รับรู้ นอกไปจากนั้นการศึกษารสร้างตัวตนตามแนวคิดหลังสมัยใหม่ยังทำให้เรารู้ถึงผลกระทบของโลกาภิวัตน์ที่มีต่อสังคม วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของบุคคล โดยเฉพาะบทบาทของสื่อสารมวลชนและการขึ้นาสังคมของภาคประชาสังคมซึ่งนับว่าเป็นสถาบันหลักที่ขับเคลื่อนประเด็นทางสังคมในขณะนี้ ดังนั้น การสร้างความเข้าใจที่มีต่อตัวตนตามแนวทางนี้อาจลุ่มลึกย่อมจะเพิ่มพูนความรู้ใหม่ ๆ ให้กับสังคมศาสตร์ในการทำความเข้าใจกระบวนการสร้างตัวตนของบุคคลตามยุคสมัย ตลอดจนทำนายได้อย่างแม่นยำถึงแนวโน้มของการเกิดและ

การแสดงตัวตนรูปแบบใหม่ ๆ ในยุคสมัยต่อไป (Baker & Jane, 2016: 290 - 292)

การทำความเข้าใจแนวคิดเรื่องตัวตนของฟูโกต์ซึ่งมีความซับซ้อนและเข้าใจได้ยาก สิ่งสำคัญคือผู้ที่เราไปปรับใช้จำเป็นต้องทบทวนแนวคิดทฤษฎีอย่างละเอียด ลึกซึ้ง และด้วยการมองที่รอบด้าน จากการพิจารณาข้อถกเถียงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอการวิเคราะห์ภายในสถาบันแห่งอำนาจที่สร้างความเป็นตัวตนขึ้นมาโดยฟูโกต์มักถูกวิพากษ์ไปที่การละเลยความสำคัญของรัฐ เช่น งานของพูแลนต์ซัส (Nicos Poulantzas) เรื่อง รัฐ อำนาจ และสังคมนิยม (State, Power, Socialism) (แบร์รี สมาร์ท, 2555: 228 - 232) ที่แม้จะเป็นการศึกษาตามแนวทางของทฤษฎีมาร์กซิส แต่ก็ชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดของการวิเคราะห์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจกับความรู้ที่ผู้ศึกษามีอาจละเลยถึงสองประการด้วยกัน คือ

ประการแรก การไม่ได้กล่าวถึงจุดกำเนิดที่แน่ชัดของอำนาจ สำหรับฟูโกต์แล้วความสัมพันธ์เชิงอำนาจจะอยู่ภายในชีวิตทางสังคมหรือเป็นสิ่งเดียวกันกับความเป็นสังคม ซึ่งนำไปสู่การไม่ใส่ใจกับความเป็นรูปธรรม (Mate - Reality) เชิงสถาบันแห่งรัฐ และถูกมองว่าเป็นที่มาของทางตันแห่งตรรกะซึ่งเต็มไปด้วยคำถามต่อมุมมองเรื่องอำนาจของฟูโกต์ หากอำนาจปราศจากรากฐานแต่ดำรงอยู่ทุกแห่งจนแลดูเป็นธรรมชาติของสังคมจริงตามที่ฟูโกต์ว่าไว้ ดังนั้น “ทำไมจึงมีการต่อต้านอำนาจด้วยเล่า” แล้ว “การต่อต้านเหล่านั้นมาจากที่ไหน” และ “มันจะเกิดขึ้นได้อย่างไร” โดยประเด็นเรื่องการต่อต้านอำนาจของฟูโกต์นั้น ได้รับความสนใจทั้งจากนักวิชาการในแนวมาร์กซิสและที่มิใช่แนวมาร์กซิส โดยเฉพาะการพยายามพัฒนาวิธีที่จะต่อต้านกับชีวอำนาจ

ประการที่สอง การเพิกเฉยต่อประเด็นอำนาจรัฐ ณ ช่วงเวลาที่มันได้แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง อีกทั้งอิทธิพลของรัฐก็กำลังเพิ่มขึ้นมากอย่าง

ไม่เคยปรากฏมาก่อน โดยงานของฟูโกต์มักใช้เพียงมโนทัศน์ที่มองรัฐจำกัดอยู่ เฉพาะกลไกที่เป็นสาธารณะ เช่น กองทัพ ตำรวจ เรือนจำ ศาล หรือในพื้นที่อื่น ๆ ที่รัฐใช้เพื่อสร้างปฏิบัติการทางอำนาจ เช่น กลไกในสถานบำบัดผู้ป่วยทางจิต และโรงพยาบาล แม้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของฟูโกต์จะพยายามขยายออกไปพ้นเกินขอบเขตของความเป็นรัฐ แต่ก็กลับถูกทำให้อ่อนแอลงอย่างมากจากการมองรัฐสมัยใหม่โดยใช้กรอบคิดที่แคบเกินไป และแม้ฟูโกต์จะเผยให้เห็นถึงรูปธรรมของเทคนิควิธียุคใหม่บางประการในการใช้อำนาจ แต่ในขณะเดียวกันเขาก็กลับประเมินบทบาทของกฎหมายและความรุนแรงในฐานะเป็นฐานสำคัญแห่งการใช้อำนาจในระดับที่ต่ำเกินไปอีกด้วย

นักวิชาการของไทย อานันท์ กาญจนพันธุ์ วิชาภักษ์การทำงานเรื่องตัวตนของฟูโกต์เอาไว้ค่อนข้างน่าฟัง ในหนังสือคิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิชาภักษ์ จากวาทกรรมของตัวตนถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555: 114 - 115, 213 - 218) ซึ่งผู้เขียนได้นำความเห็นบางประการมาสรุปไว้ในข้อเขียนนี้เพื่อเพิ่มมุมมองแก่ผู้ศึกษาที่จะหยิบยกตัวทฤษฎีนี้ไปใช้งานให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังนี้

(1) การมองอำนาจของฟูโกต์ในลักษณะที่ลับซับซ้อนและมีความเป็นนามธรรมสูง มักสร้างความซับซ้อนให้กับตำแหน่งแห่งที่ของตัวตนมากจนเกินไป และอาจทำให้ผู้ศึกษางานของฟูโกต์หลุดเข้าไปอยู่ในโลกทางจินตนาการ กระทั่งละเลยปฏิบัติการของอำนาจในมิติอื่น ๆ อาทิ อำนาจทางการเมือง หรืออำนาจทางการทหาร ซึ่งเป็นอำนาจที่ทำงานอย่างตรงไปตรงมาและเข้าจัดการกับชีวิตของมนุษย์อย่างชัดเจนดังที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน ในแง่ของการนำทฤษฎีมาปรับใช้ เราจึงไม่อาจการนำความคิดตามแนวทางของฟูโกต์มาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจได้ครอบคลุมทุกประเด็น ผู้ศึกษาต้องรู้จักเชื่อมโยงความคิดระหว่าง

แนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ และพยายามเรียนรู้ทฤษฎีในเชิงวิพากษ์มากขึ้น เพื่อทำความเข้าใจในตัวทฤษฎีอย่างถ่องแท้

(2) ข้อจำกัดในงานช่วงหลังของฟูโกต์ซึ่งให้ความสำคัญกับปฏิบัติการของชีวอำนาจ เป็นความพยายามของเขาที่จะแสดงให้เห็นว่าการสร้างอัตลักษณ์ของตนเองผ่านเพศวิถีเป็นหนทางที่ดีที่สุด (อาจเนื่องด้วยแรงขับเคลื่อนที่เขาเป็นผู้รักเพศเดียวกัน) ทั้งที่จริงแล้วยังมีปฏิบัติการอื่น ๆ ที่บุคคลนำมาใช้เพื่อปรับเปลี่ยนสังคม อาทิ การบริโภคสินค้าและบริการ หรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยความคิดที่ว่าตัวตนนั้นสามารถที่จะหลุดพ้นจากปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ของฟูโกต์ถูกมองว่าเป็นการนำเสนอมุมมองที่ยังไม่ให้ความสำคัญกับบริบทที่เฉพาะเจาะจงอย่างเพียงพอ จนไม่สามารถเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ทางอำนาจได้อย่างชัดเจน และอาจตกหลุมพรางของความคิดแก่นสารนิยมในทางหนึ่งได้ ทั้งที่ฟูโกต์พยายามปฏิเสธสิ่งที่เป็นแก่นแท้มาโดยตลอด

ในทางตรงข้ามนักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์ที่นำแนวคิดการสร้างตัวตนของฟูโกต์มาตีความใหม่ต่างมองเห็นถึงการทำงานของอำนาจในเชิงสร้างสรรค์ (Burchell; Gordon; & Miller, 1991; Rose & Miller, 2008; Dean, 2010; Milchman & Rosenberg, 2010; Lemke, 2011) เช่นเดียวกับนักพัฒนาชุมชนซึ่งให้ความสนใจขยายแนวคิดของฟูโกต์ไปสู่กระบวนการสร้างตัวตนของประชาชนที่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่อยู่อาศัย (Cruikshank, 1994; Shama, 2011) พบว่าการขยายคำจำกัดความว่าด้วย “อำนาจ” ในแง่มุมของฟูโกต์ทำให้เราเห็นถึงอำนาจในมิติที่กว้างไกลออกไปกว่าขอบเขตของกฎหมายและความเป็นรัฐ โดยแนวคิดชีวอำนาจหรือชีวการเมืองได้คลี่คลายถึงเทคนิควิธีทางการปกครองในอีกมิติหนึ่ง ด้วยการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนดูแลตนเอง เพราะเชื่อมั่นถึงความสามารถในการสั่งการและควบคุมตัวเองได้ พวกเขาจึงมีสิทธิ

ในการเลือกทางเดินชีวิตของตน และด้วยลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปรับเปลี่ยนไปทำให้วิธีการใช้อำนาจมีความแนบเนียน มองไม่เห็นถึงต้นตอของอำนาจที่ชัดเจน ในแง่นี้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนจึงมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น ทั้งยังเป็นการกำกับดูแลประชากรที่เชื่อว่ามีประสิทธิภาพสูงสุด

สำหรับนักวิชาการหลังสมัยใหม่ เดอเลซ (Deleuze, 1995: 116, 94 - 101 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญ-สินโอรส, 2561: 76 - 78) เสนอว่าระบบคิดของฟูโกต์นำเราไปสู่มิติใหม่ของการมองธรรมชาติความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นแนวคิดใหม่ที่ไม่เคยปรากฏในยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ใดมาก่อน เพราะเป็นคำถามทางปรัชญาของความเป็นมนุษย์ที่มีได้มุ่งหาคำตอบว่ามนุษย์คืออะไร แต่ให้ความสนใจว่ามนุษย์กำลังจะเป็นอะไรต่อไป ความคิดในลักษณะนี้จึงไม่ได้ติดตรึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวให้กับเรา เพราะตัวเราสามารถปรุงแต่งบุคลิกลักษณะของตนเองไปกาลเวลา ดังนั้น เป้าหมายของการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นตัวตนของฟูโกต์จึงเป็นไปเพื่อจะบอกว่าด้วยวิธีการใดที่ทำให้ตัวตนของเราไม่ถูกกำหนดให้เป็นอะไร โดยการมองอำนาจในลักษณะของพลัง (Force) และการทำงานของพลัง (The Play of Force) ซึ่งไหลเวียนอยู่ภายในความรู้ที่หลากหลาย อันเป็นอำนาจในระดับแยกอ่อย (A Microphysics of Power) ทำงานร่วมกับพลังรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งนำไปสู่การสร้างมนุษย์ในฐานะตัวแทนทางสังคมและกฎหมายนั้น เป็นเครื่องมือชนิดใหม่หรือนวัตกรรมเทคโนโลยีทางอำนาจรูปแบบใหม่สำหรับศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่ต่างจากเครื่องมือชนิดอื่น ๆ ที่เราเคยใช้ศึกษาทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ตรงกับความเห็นของเลมเก้ (Lemke, 2011: 174) การเปลี่ยนแปลงวิธีใช้อำนาจรัฐมาสู่วิชาการเมืองคือความก้าวหน้าที่องคค์ความรู้ที่ทำให้รู้ว่าตัวตนของเราไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ปฏิบัติการของอำนาจที่สัมพันธ์กับความรู้ หรืออยู่นอก

อาณาบริเวณทางการปกครอง เพราะอำนาจในลักษณะนี้เชื่อมโยงตัวตนของประชาชนเข้ากับรัฐ ด้วยการผลิตพลเมืองตามความต้องการของรัฐขึ้นมาจากแนวนโยบายที่รัฐเป็นฝ่ายกำหนด ชีวะการเมืองจึงเป็นศิลปะทางการปกครองที่อาจนับเนื่องเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมของมนุษยชาติ ซึ่งเกิดขึ้นจากการประดิษฐ์สร้างของระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจ

ในงานหลายชิ้นของนักวิชาการไทย อาทิ ธเนศ วงศ์ยานนาวา (2532; 2548) ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2560; 2561) และธีรยุทธ บุญมี (2551) ซึ่งหยิบยกแนวคิดเรื่องตัวตนของฟูโกต์มาวิเคราะห์งานของตนมองไปในทางเดียวกันว่า การศึกษาของฟูโกต์มุ่งเน้นไปที่เรื่องของความรู้ อำนาจ และการสร้างตัวตน โดยมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจร้อยรัดสิ่งเหล่านี้เข้าด้วยกันในรูปของวาทกรรมแบบต่าง ๆ กระบวนการสร้างตัวตน (The Process of Subjectification) ของฟูโกต์นำไปสู่การคิดค้นความเป็นไปได้แบบใหม่เกี่ยวกับชีวิต นั่นคือการทำให้ปราศจากความเป็นอัตบุคคล (Subjectless Individual) หรือตัวตนที่มีแก่นแท้ในแบบของเดการ์ต ด้วยงานของฟูโกต์มีลักษณะของความเป็นไปได้และความเป็นไปไม่ได้ในเวลาเดียวกัน ทั้งยังปรับเปลี่ยนวิธีการวิเคราะห์ตามการเลื่อนไหลทางความคิดของเขาอยู่ตลอดเวลา ทำให้การแสวงหาคุณลักษณะที่แน่นอน ตายตัว เป็นสิ่งที่กำหนดได้ยาก ดังจะเห็นจากการพิจารณางานของฟูโกต์โดยมุ่งไปที่การวิเคราะห์อำนาจในระดับแยกย่อยแล้ว จะทำให้แนวคิดการบริหารจัดการชีวิตนั้นเลื่อนหาย นั่นหมายความว่า การใช้อำนาจในระดับมหภาคของรัฐได้หมดไป เพราะการใช้อำนาจในลักษณะของชีวอำนาจนั้นไม่ได้ดำรงอยู่ในระดับจุลภาคเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงอำนาจในระดับมหภาคด้วย หรือนัยหนึ่ง การวิเคราะห์อำนาจในกระบวนการสร้างตัวตนย่อมทำให้ความเป็นจุลภาค – มหภาค พร่ามัวหรือสลายลงไป ดังนั้น คุณค่าของการศึกษางานของฟูโกต์ในเรื่องอำนาจรูปแบบใหม่หรือชีวอำนาจจะอยู่ที่การแสดงให้เราเห็นว่าอำนาจ

รัฐในปัจจุบันทำหน้าที่สองด้านไปพร้อมกัน ด้านหนึ่งเป็นเทคนิคในการทำให้เป็นความเฉพาะเจาะจง (Individualizing) อีกด้านหนึ่งคือการรวมศูนย์ทั้งหมด (Totalizing) การรวมอำนาจทั้งสองลักษณะเอาไว้ภายใต้ความเป็นรัฐจึงเป็นอำนาจที่ทรงพลัง เพียงแต่ที่ผ่านมาราอาจมองไม่เห็นถึงความเป็นรัฐซึ่งเป็นกลไกสำคัญของการบังคับใช้อำนาจเพื่อให้บุคคลสยบยอม เพราะเข้าใจว่ารัฐใช้แต่อำนาจทางการเมืองหรือรัฐเป็นเรื่องของส่วนรวมเท่านั้น

บทวิพากษ์ในทัศนะของผู้เขียน

การทบทวนงานของฟูโกต์ทำให้เรามองเห็นถึงความลุ่มหลงในการศึกษาเรื่อง “อำนาจ” ของเขาจนทำให้ผู้ศึกษาต่างสับสนต่อเป้าหมายในการทำงานของเขาว่าอยู่ที่การวิเคราะห์ประเด็นนี้เป็นหลักหลายครั้งที่ฟูโกต์ถึงทางตันในความคิดและพยายามหาหนทางตอบคำถามที่ว่าด้วยการทำงานของอำนาจจากการปรับเปลี่ยนวิธีการวิเคราะห์ของตนเองอยู่ตลอดเวลา แสดงถึงการเลื่อนไหลของความหมายในตัวบทต่าง ๆ ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ แม้กระทั่งตัวผู้แต่งเอง เริ่มจากการเปลี่ยนมุมมองของการศึกษาอำนาจจากเดิมมุ่งหาคำตอบว่า “อำนาจคืออะไร” มาสู่ “อำนาจทำงานอย่างไร” ทำให้เป้าหมายของการวิเคราะห์อำนาจย้ายจากตัวบุคคล หรือสถาบันทางสังคม เข้าสู่การทำงานของอำนาจในระดับแยกย่อยซึ่งแพร่กระจายอยู่รอบตัวของผู้คน เริ่มจากคำอธิบายวิธีการทำงานของอำนาจเชิงวินัยที่เข้าบงการร่างกายของนักโทษ ขยายไปสู่โครงข่ายทางอำนาจในระดับมหภาคที่ครอบคลุมประชากรทั้งหมดจากการพัฒนาแนวคิดการบริหารจัดการชีวิตโดยการรวบรวมเครือข่ายของอำนาจประเภทต่าง ๆ เฉพาะแห่ง เฉพาะที่ ไปสู่โครงสร้างระดับสากล แต่การมุ่งเน้นประเด็นเรื่องการทำงานของอำนาจมากเกินไป กลับนำไปสู่การไม่สามารถให้คำอธิบายการทำงานของอำนาจในระดับแยกย่อยที่ปฏิบัติการอยู่บนอำนาจในระดับมหภาคได้อย่างชัดเจน จนอาจทำให้ฟูโกต์ไม่สามารถแสดงถึงความแตกต่างระหว่างอำนาจอภิปัตย์

กับอำนาจรัฐรูปแบบใหม่หรืออำนาจในระดับมหภาคตามความต้องการของตนได้ เพราะมุ่งเน้นไปที่กลยุทธ์หรือศิลปะในการเข้าจัดการกับประชากรเป็นสำคัญ

การทำงานในประเด็นเรื่องอำนาจอย่างต่อเนื่องและการวิเคราะห์ที่กลุ่มลิกทำให้มุมมองเรื่องอำนาจของฟูโกต์มีความสมบูรณ์มากขึ้น โดยเฉพาะการมองเห็นอำนาจในเชิงสร้างสรรค์จากการเอื้ออำนวยประโยชน์สุขของรัฐที่มีต่อประชาชน ด้วยการส่งเสริมให้พวกเขาสร้างตัวเองให้กลายเป็นผู้มีความรู้สึนึกคิด ซึ่งเผยให้เรารับรู้ถึงอำนาจในอีกแง่มุมหนึ่ง ไม่ใช่เพียงการกดขี่ บังคับ หรือควบคุม แต่ยังเป็นพลังในการสร้างสรรค์พลังนำมาซึ่งสังคมที่งดงาม อันเป็นลักษณะการทำงานของอำนาจในรูปแบบเครือข่ายปฏิบัติการที่แผ่ซ่านเข้าครอบคลุมทั่วทั้งองคัพทางสังคม จากการสร้างความจริงเข้าครอบงำบุคคลจนเกิดพลังอำนาจที่ปฏิบัติการจากภายในตัวบุคคลผ่านการแสดงความเป็นตัวตนของพวกเขา เหล่านี้เป็นคำอธิบายที่ทำให้เราตระหนักถึงอำนาจที่มีพลังรุนแรงเข้ากำกับบุคคล แม้ฟูโกต์จะเพิ่มมุมมองความรู้เรื่องอำนาจของเราอย่างรอบด้าน แต่ความพยายามของเขานั้นทำให้อำนาจกระจัดกระจายและเป็นนามธรรมมากเกินไป จนยากต่อการทำความเข้าใจของผู้คนโดยทั่วไป

สำหรับคุณค่าของการศึกษากระบวนการสร้างตัวตนในแนวทางของฟูโกต์ตามการมองของผู้เขียนอาจสรุปได้อย่างน้อยสามประการด้วยกัน คือ

ประการแรก พัฒนาการทางการปกครอง ฟูโกต์ชี้ให้เราเห็นถึงเป้าหมายสูงสุดทางการปกครองว่ารัฐที่แข็งแกร่งและมั่นคงจำเป็นต้องแผ่ขยายอาณาบริเวณทางการปกครองออกไปให้ครอบคลุมทุกมิติ ตามที่ฟูโกต์มองภาพการปกครองในปัจจุบันว่าไม่อาจแยกเรื่องของการจัดการทรัพยากร เศรษฐกิจ กฎหมาย หรือทางการเมืองออกจากกันอย่างเด็ดขาด ทำให้วิธีใช้อำนาจทางการปกครองในปัจจุบันต่างไปจากเดิมอย่างชัดเจน

เพราะการปกครองเป็นกิจกรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับร่างกายและชีวิตของมนุษย์โดยตรง ตั้งแต่เกิดจนตายในรูปของอำนาจในการสร้างควมมีวินัยให้เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคล การสร้างการรับรู้หรือความจริงว่าประชากรทั้งมวลนั้นดำรงอยู่อย่างอิสระ จากความเชื่อมั่นในการเลือกทางเดินของตนเอง อำนาจที่มาในรูปของวินัยจึงเป็นอำนาจเหนือชีวิต ไม่ใช่อำนาจเหนือบุคคลอย่างในอดีตที่ผ่านมา ด้วยเป็นอำนาจที่ทำให้คนต้องควบคุมตัวเองในการดำรงชีวิตให้เป็นปกติในสังคม เพราะความปกติคือการทำงานรูปลักษณะหนึ่งของอำนาจ

ประการที่สอง พัฒนาการทางสังคม แนวคิดการบริหารจัดการชีวิตให้คำอธิบายกระบวนการก่อตัวของ “ประชาสังคม” (Foucault, 2008: 296) ประชาชนจัดการตัวเองและขับเคลื่อนประเด็นปัญหาทางสังคม เพราะประชาสังคมตามการมองของฟูโกต์คือพื้นที่กระทำการทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของมวลสมาชิกในสังคมซึ่งมีเสรีในการเลือกทางเดินชีวิต เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองและการประกอบการทางเศรษฐกิจในขอบเขตที่รัฐเอื้ออำนวย สร้างผู้กระทำการที่แข่งขันในการจัดการตนเองและชุมชนขึ้นมาภายใต้โครงข่ายทางอำนาจที่รัฐสอดแทรกเข้าจัดแจงชีวิตทุกแง่มุมของเขาอย่างเป็นธรรมชาติ พร้อมทั้งก่อตั้งสถาบันทางสังคมเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้คนและยึดโยงสายสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในประชาสังคมซึ่งเอื้อต่อการสร้างพหุสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายเข้าด้วยกันและเกิดการขยายตัวของกลุ่มคนต่าง ๆ เช่น กลุ่มคนรักเพศเดียวกัน กลุ่มชาติพันธุ์เหยื่อของการถูกล่วงละเมิดทางเพศและความรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น อันเป็นการเปิดพื้นที่ของการเมืองแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการดึงกลุ่มชายขอบของสังคมซึ่งไร้ช่องทางในการบอกเล่าปัญหาของตนให้เข้ามามีบทบาทร่วมกับรัฐ ชุมชนที่ก่อตัวขึ้นในลักษณะนี้จึงประกอบไปด้วยสมาชิกที่แม้จะเป็นเอกเทศแต่ก็มีความเป็นเอกภาพสูง

ประการสุดท้าย การพัฒนาองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ พูโกต์ คลี่คลายถึงวิธีการอันแยบยลของการปกครองในยุคปัจจุบัน ที่เรียกว่า “ชีวิต การเมือง” โดยอาศัยศักยภาพในการบงการตนเองของปัจเจกบุคคลมาใช้ ควบคุมประชากรทั้งหมด ทำให้เราเข้าใจถึงพลังและการทำงานของพลัง อำนาจในการขับเคลื่อนประเด็นปัญหาทางสังคมของภาคประชาสังคมต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงความคิด ความเชื่อ และมุมมองที่มีต่อโลกซึ่งแฝงฝัง อยู่ในตัวบุคคลเหล่านั้น อันเป็นการต่อยอดแนวคิดที่นักสังคมวิทยารุ่นเก่า เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) และมอสส์ (Marcel Mauss) เคยนำมาอธิบาย สถานะของการตระหนักรู้ภายในตัวบุคคล หรือความสามารถในการดูแล ตนเองจากพลังอำนาจภายในตัวตนที่บ่งชี้ว่าตัวเรานั้นต่างไปจากผู้อื่นเช่นไร (Dean, 2010: 19) โดยนัยนี้ฟูโกต์ได้ชี้ชวนให้เราขบคิดในประเด็นปัญหาทาง สังคมที่กว้างไกลออกไปจากการแบ่งขั้วตรงข้าม ซึ่งเป็นแนวทางการศึกษา ทางสังคมศาสตร์แบบเดิม มักจำแนกพลเมืองออกเป็นกลุ่มคนประเภทต่าง ๆ (Categories) จากการกำหนดมาตรฐานวัดที่แน่นอน หรือการแยกเรื่องส่วนตัว ออกจากเรื่องราวทางสังคม และควมมีอิสรภาพออกจากการถูกรวบงำของ อำนาจโดยเด็ดขาด (Rose, 1999: 128) ทั้งยังสร้างการรับรู้ของเราถึงการ ขยายตัวของศาสตร์สาขาต่าง ๆ จากการก่อตัวของการบริหารจัดการชีวิต หรือศิลปะทางการปกครองของรัฐในปัจจุบัน โดยการบูรณาการองค์ความรู้ ทั้งทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อาทิ การบริหาร ภูมิศาสตร์ และ ประวัติศาสตร์ เข้ากับการทำงานของอำนาจในลักษณะที่เป็นทางการและชีว อำนาจ

ปัจจุบันเราจะพบบานที่นักวิชาการหลายสาขานำแนวคิดชีวอำนาจ มาเป็นกรอบวิเคราะห์การแผ่ขยายอำนาจรัฐเข้าสู่พื้นที่เฉพาะภายในสังคม อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการสร้างพลเมืองที่มีคุณลักษณะพึงปรารถนา เพื่อเสริมความเป็นเอกภาพและเสริมความแข็งแกร่งให้กับรัฐ ดังจะเห็นจาก

การศึกษาการทำงานของชีวอำนาจที่กระทำต่อประชากร (Gordon, 1991; Legg, 2005; Dean, 2010; Lemke, 2011) การวิพากษ์เทคนิควิธีทางการปกครองสมัยใหม่ที่มาในรูปแบบการจัดการชีวิตของประชาชน (Luke, 1996; Mackinon, 2000) ดังเช่นโครงการช่วยเหลือและการพัฒนาตนเอง (Cruikshank, 1996; Shama, 2011) หรือกระบวนการสร้างตัวตนของประชาชน (Gibson, 2001; Mitchell, 2003; Agrawal, 2005; Rutherford, 2007) ในแวดวงสังคมศาสตร์ของไทยก็มีการใช้แนวคิดกระบวนการสร้างตัวตนของฟูโกต์เป็นช่องทางให้กลุ่มชายขอบของสังคมได้แสดงตัว อาทิ การสร้างตัวตนของคนพิการ (จิตติมา เจือไทย, 2551) ผู้รู้คิดทางสิ่งแวดล้อม (เบญจวรรณ อุปัทมา, 2558) ชาวนาเกษตรอินทรีย์ (วรฉัตร วรวิธรรม, 2559) กระทั่งการสร้างตัวตนของพ่อแม่ในการศึกษาทางเลือก (กัญญาวิร์ แก้วนุ้ย, 2559) จึงมีความน่าสนใจที่จะสืบสาววิธีการของอำนาจในการสร้างตัวตนของฟูโกต์มาเขียนบทความชิ้นนี้ เพราะผู้เขียนมองว่าการคิดในลักษณะนี้จะเปิดพื้นที่ทางความรู้แบบใหม่ที่ช่วยให้สังคมไทยรับรู้ถึงปฏิบัติการทางอำนาจที่แผ่ขยายเข้าครอบงำตัวตนของเราผ่านการแพร่เข้าสู่ศาสตร์สาขาต่าง ๆ และเตือนให้เราใช้สติพิจารณาถึงความเป็นจริงต่าง ๆ ทางสังคม เพราะการเปลี่ยนแปลงมุมมองของสังคมที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าความเป็นจริงของมนุษย์ไม่เที่ยงแท้ และไม่มีความจริงใดที่ถูกแสดงออกมาโดยปลอดจากค่านิยมบางประการอย่างที่สังคมต้องการให้เราเชื่อเช่นนั้น แต่ความเป็นจริงมีอยู่หลายชุด ตามการมองของกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคมที่มีสถานภาพ ความคิด และความเชื่อที่ต่างกันไป คุณค่าของการศึกษาตัวตนตามความคิดของฟูโกต์นอกจากจะช่วยให้รู้เท่าทันว่ามนุษย์หลีกเลี่ยงไม่พ้นการถูกครอบงำจากอำนาจของความจริงอย่างใดอย่างหนึ่งที่เข้ากำกับตัวเราอย่างเข้มข้นถึงระดับของจิตใจแล้ว ยังพบว่ามนุษย์มีกำลังที่

จะขัดแย้งอำนาจจากการแสดงความเป็นตัวตนของเรา ด้วยการเลือกทางเดินชีวิตและมีความรู้สึกนึกคิดที่เป็นของตัวเอง

โดยสรุป พูโกต์สร้างงานของตนเองจากการพัฒนาความคิดอย่างต่อเนื่อง โดยยึดหลักการวิพากษ์ความรู้เฉพาะอย่างยิ่งความรู้ทางวิทยาศาสตร์ว่าเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคมยุคปัจจุบัน ความน่าสนใจคือเขาสามารถชี้ให้เราเห็นถึงอำนาจในแง่มุมที่เราไม่เคยรับรู้มาก่อน นอกจากด้านของการกดบังคับและควบคุมแล้ว อำนาจยังผลิตสร้างสังคมที่สวยงามให้แก่เรา การมองในมิติที่ต่างออกไปช่วยให้พูโกต์สร้างองค์ความรู้ใหม่ในการวิเคราะห์ว่าททกรรม โดยการร้อยสร้างความหมายของกระบวนการสร้างตัวตนของบุคคลขึ้นมาตามยุคสมัย เริ่มจากการตั้งคำถามที่ต่างออกไปจากวิธีการสร้างตัวตนในยุคปลายศตวรรษที่ 19 ซึ่งให้ความสนใจค้นหาว่า “อะไรคือโลก” “อะไรคือมนุษย์” “อะไรคือความจริง” “อะไรคือความรู้” และ “เราจะรู้ได้อย่างไร” โดยเราจะพบคำตอบได้จากงานของคานท์ มาเป็นคำถามทางปรัชญาที่ต้องการรู้ว่า “เราเป็นอะไร” หรือ “เราเป็นอะไรในความเป็นจริง” (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฬาร, 2561: 142) พูโกต์พยายามตอบคำถามเหล่านี้จากมุมมองของประวัติศาสตร์ทางความคิด ด้วยการสืบสาวกระบวนการสร้างตัวตนของเราว่าเกิดขึ้นมาได้อย่างไร จากการทบทวนหลักจริยธรรมแห่งตัวตนในยุคสมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน ทำให้เขาค้นพบคำตอบว่าอยู่ที่การเข้าจัดการกับชีวิตให้กลายเป็นประชากร หรือเทคนิควิธีทางการเมืองที่ทำให้ชีวิตของปัจเจกบุคคลกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ เพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้กับรัฐและอำนาจรัฐนั่นเอง แม้พูโกต์จะเปิดมุมมองทางความคิดและการมองสังคมปัจจุบันในมิติใหม่ ๆ ที่เราไม่เคยคาดคิดมาก่อน แต่ด้วยแนวคิดของเขามีความเป็นนามธรรมสูงและมุ่งเน้นไปที่การปรับเปลี่ยนความคิดของบุคคลมากกว่าการเคลื่อนไหวทางสังคม ดังนั้น การปรับใช้แนวคิดเรื่องอำนาจใน

ลักษณะของกระบวนการสร้างตัวตนจำเป็นต้องอาศัยแนวคิดอื่น ๆ ประกอบเพิ่มเติมเพื่อเสริมให้ความคิดของฟูโกต์มีพลังในการสร้างคำอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กัญญาวีร์ แก้วนัย. (2559). การสร้างตัวตนของพ่อแม่ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว. *วารสาร มจรสังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 5 (2), 394 - 408.
- จิตติมา เจือไทย. (2551). การก้าวข้ามสู่สุนทรียะแห่งตัวตนของคนพิการ. *วารสารลุ่มน้ำโขง*, 4 (2), 81 - 102.
- ชិเกฮารุ ทานาเบ. (2551). *ชุมชนกับการปกครองชีวิตยาม: กลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวีในภาคเหนือของไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). *สัณนิเวศวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2560). *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น = Development Discourse: Power Knowledge Truth Identity and Otherness* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- (2561). *วาทกรรมกับอำนาจ. ใน อำนาจไร้พรมแดน ภาษา วรรณกรรม ชีวิตประจำวันและโลกที่เปลี่ยนแปลง* (หน้า 71 - 148). กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ทองกร โภกธรรม และนพพร ประชากุล. (2547). *ร่างกายใต้บังคับ*. กรุงเทพฯ: คบไฟ.

- ธงชัย วินิจจะกุล. (2558). การศึกษาประวัติศาสตร์แบบสาแทรก วิธี
การศึกษาประวัติศาสตร์ของฟูโกต์. ใน *อ่านวิพากษ์มิเชล ฟูโกต์*.
กรุงเทพฯ: ศยาม.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2532). *การวิเคราะห์ซบเจค (Subject) ทฤษฎีที่ใช้
ทฤษฎีว่าด้วยอำนาจของมิเชล ฟูโก*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- (2548). *การสร้าง "ซบเจค": บทวิพากษ์ Foucault และการวิเคราะห์
"ซบเจค" จากภาพ Las Meninas* กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ธีรยุทธ บุญมี. (2551). *มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault)*. กรุงเทพฯ: วิ
ภาษา.
- เบญจวรรณ อุปัทมา. (2558). *นักสิ่งแวดล้อมที่รู้คิด: สิ่งประดิษฐ์สร้าง
ทางการปกครองเพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน. วารสารการ
จัดการสิ่งแวดล้อม, 11 (2), 24 - 43.*
- แบร์รี สมาร์ท. (2555). *มิเชล ฟูโกต์ (จาเมรี เชียงทอง และสุนทร สุขสรณูจิต
แปล)*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- วรรณธร วรวิวรรณ. (2559). *การสร้างตัวตนของชาวนาอินทรี. วารสาร มจร
สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 5 (2), 367 - 382.*
- สายพิณ ศุภุทธมงคล. (2545). *คุกกับคน: อำนาจและการต่อต้านชัดเจน
(พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). *คิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์ จาก
วาทกรรมของตัวตนถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา*. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Agrawal, A. (2005). *Environmentality: Technologies of Government
and the Making of Subject*. Durham: Duke University Press.

- Atkins, K. (2005). Commentary on Descartes. In K. Atkins (Ed.), *Self and Subjectivity* (pp.7 - 11). Oxford: Blackwell.
- (2005). Commentary on Kant. In K. Atkins (Ed.), *Self and Subjectivity* (pp. 47 - 51). Oxford: Blackwell.
- Baker, C., & Jane, E. A. (2016). *Issues of Subjectivity and Identity. Cultural Studies: Theory and Practice* (5 ed.). London: SAGE.
- Boucher - Bonnafous, M. (2010). The Concept of Subjectivation: A Central Issue in Governmentality and Government of the Self. In S. Binkley & J. Capetillo (Eds.), *A Foucault for the 21st Century Governmentality, Politics and Discipline in the New Millennium*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Burchell, G., Gordon, C., & Miller, P. (1991). *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. London: Haverster Weatsheaf.
- Cruikshank, B. (1996). Revolutions within: Self - Government and Self - Esteem. In B. Andrew, O. Thomas & r. Nikolas (Eds.), *Foucault and Political Reason: Liberalism, Neo - Liberalism and Rationalities of Government* (pp. 231 - 251). Chicago: University of Chicago Press.
- Danaher, G., Schirato, T., & Webb, J. (2000). *Art of the Self. Understanding Foucault*. London: SAGE.
- Dean, M. (2010). *Governmentality: Power and Rule in Modern Society* (2 ed.). London: SAGE.

- Foucault, M. (1977). *Discipline and Punish: The Birth of a Prison*. London: Allen Lane.
- (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977*. New York: Panteon.
- (1983a). *On the Genealogy of Ethics: An Overview of Work in Progress*. In H. L. Dreyfus & P. Rabinow (Eds.), *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics* (2 ed.). Chicago: The University of Chicago Press.
- (1983b). *The Subject and Power*. In H. L. Dreyfus & P. Rabinow (Eds.), *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics* (2 ed.). Chicago: The University of Chicago Press.
- (1984). *What is Enlightenment?* In P. Rabinow (Ed.), *The Foucault Reader*. New York: Pantheon Books.
- (1990a). *The History of Sexuality Volume 1: An Introduction*. New York: Vintage Books.
- (1990b). *The History of Sexuality Volume 2: The Use of Pleasure* (R. Hurley, Trans.). New York: Vintage Books.
- (1990c). *The History of Sexuality Volume 3: The Care of the Self*. London: Penguin Books.
- (1991). *Governmentality*. In G. Burchell, C. Gordon & P. Miller (Eds.), *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Chicago: The University of Chicago Press.
- (1994). *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. New York: Vintage Books.

- (1997). *The Hermeneutics of the Subject*. In P. Rabinow (Ed.), *The Essential Works of Michel Foucault V.1 Ethics: Subjectivity and Truth*. New York: The New Press.
- (2002). *The Archeology of Knowledge*. (A. Sheridan, Trans.). London: Routledge.
- (2003). *The Birth of the Clinic*. London: Routledge.
- (2004). *Technology of the Self*. In the Aberdeen Body Group (Ed.), *The Body: Critical Concepts in Sociology* (Vol.1). New York: Routledge.
- (2008). *The Birth of Biopolitics*. Lectures at College de France 1978-1979. (G. Burchell, Trans.). New York: Palgrave Macmillan.
- Gibson, K. (2001). Regional Subjection and Becoming. *Environment and Planning, D 19*, 639 - 667.
- Gordon, C. (1991). Governmental Rationality: An Introduction. In G. Burchell, C. Gordon & P. Miller (Eds.), *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Hemel Hempstead: Haverster Weatsheaf.
- Legg, S. (2005). *Foucault's Population Geographies: Classifications, Biopolitics and Governmental Spaces*. *Population, Space and Place 11*, 137 - 156.
- Lemke, T. (2011). *Beyond Foucault: From Biopolitics to the Government of Life*. In Brockling, U.; Krasmann, S. & Lemke, T. (Ed.), *Governmentality Current Issues and Future Challenges*. New York: Routledge.

- (2002) . Foucault, Governmentality and Critique, Rethinking Marxism. 14 (3), 49 - 64.
- Luke, T. W. (1996). Governmentality and Contragovernmentality: Rethinking Sovereignty and Territoriality After the Cold War. *Political Geography*, 13, 491 - 507.
- Mackinnon, D. (2000). Managerialism, Governmentality and the State: Neo - Foucauldian Approach to Local Economic Governance. *Political Geography*, 19, 293 - 314.
- Malette, S. (2010). *Green Governmentality and Its Closeted Metaphysics: Toward an Ontological Relationality*. University of Victoria.
- Markula, P., & Pringle, R. (2006). The Technologies of the Self. *Foucault, Sport and Exercise: Power, Knowledge and Transforming the Self*. New York: Routledge.
- Mckee, K. (2009). Post - Foucauldian Governmentality: *What Does It Offer Critical Social Policy Analysis?* *Critical Social Policy*, 29 (3), 465 - 486.
- McNay, L. (1996). *Foucault: A Critical Introduction*. Cambridge: Polity Press.
- Mitchell, K. (2003). Educating the National Citizen in Neoliberal Times: from the Multicultural Self to the Strategic Cosmopolitan *Transactions of the Institute of British Geographers*, NS 25, 65 - 76.
- Milchman, A., & Rosenberg, A. (2010). The Final Foucault: Government of Others and Government of the Self. In S.

- Binkley & J. Capetillo (Eds.), *A Foucault for the 21st Century*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Rabinow, P. (1984). Introduction. In P. Rabinow (Ed.), *The Foucault Reader*. New York: Pantheon Books.
- Rose, N. (1999). *Power of Freedom: Reframing Political Thought*. Cambridge: The United Kingdom at the University Press.
- Rose, N., & Miller, P. (2008). *Governing the Present: administering Economic, Social and Personal Life*. Cambridge: Polity.
- Rutherford, S. (2007). Green Governmentality: Insights and Opportunities in the Study of Nature's Rule. *Progress in Human Geography*, 31 (3), 291 - 307.
- Shama, D. (2011). *Re(art)iculating Empowerment: Cooperative Explorations with Community Development Workers in Pakistan*. Toronto: The University of Toronto.